

EURO-MEDITERRANEAN HUMAN RIGHTS NETWORK

RÉSEAU EURO-MÉDITERRANÉEN DES DROITS DE L'HOMME

الشبكة الأوروبية - المتوسطية لحقوق الإنسان

Örgütlenme yoluyla Özgürlük

2011

**Türkiye'de Azınlık Haklarını
Savunan Grupların Örgütlenme Özgürlüğü**

Kopenhag - Eylül 2011
Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Ağı
Vestergade 16, 1456 Copenhagen K - Danimarka
Tel: + 45 32 64 17 00 - Faks: + 45 32 64 17 02
E-posta: info@euromedrights.net
Website: http://www.euromedrights.org

© Telif Hakkı 2011 Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Ağı

Bibliyografik bilgiler

Başlık: Türkiye’de Azınlık Haklarını Savunan Grupların Örgütlenme Özgürlüğü

Kurum Yazarları: Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Ağı (EMHRN)

Yayıncı: Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Ağı (EMHRN)

İlk yayın tarihi: Eylül 2011

Sayfa: 51

ISBN: 978-87-91224-72-0

Fransızca’ya Çeviren: Marc ve Michel Forand

Türkçe’ye Çeviren: Celal Aktaş

Yazar: Nurcan Kaya

Kontrol, editörlük ve koordinasyon: Thibaut Guillet, Osman İşçi, Marit Flø Jorgensen, Sian Lewis-Anthony, Marc Schade-Poulsen ve EMHRN Örgütlenme Özgürlüğü Çalışma Grubu.

Grafik Tasarım: *Studio Mostahfazan* (Sarah Raga’ei)

Baskı: Buluş Design and Printing Services

Fotoğraflar: Kaos GL Arşivi, Gülistan Aydoğdu

İndeks kelimeleri: Örgütlenme Özgürlüğü/İnsan Hakları / Azınlık

Coğrafi ifadeler: Akdeniz Ülkeleri / Türkiye

Bu belge, İsveç Uluslararası İşbirliği Gelişim Ajansı (SIDA) ve Danimarka Uluslararası Gelişim Ajansı (DANIDA)’nın mali yardımı ile üretilmiştir. Bu belgenin içeriği yalnızca Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Ağı’nın sorumluluğundadır ve hiç bir şekilde iki ajansın görüşlerini yansıtmıyor olarak algılanamaz.

İÇİNDEKİLER

3 Yönetici Özeti

4 Teşekkür

5 Kısaltmalar

7 Giriş

20 Bir dernek kurulması

- Derneklerin amaçları ile ilgili kısıtlamalar
- Bir derneğe üye olurken karşılaşılan ayrımcılık
- Bir federasyon oluşturulması
- Vakıf kurmak

26 Bir derneğin ömrü

- Yetkili mercilerle ilişkiler – ağır prosedürler
- Toplanma Özgürlüğü
- Derneklerin İfade Özgürlüğü ve faaliyetlerde Türkçe dışında dil kullanımı
- Üyelerin Güvenliği: Taciz, gözaltı, tutuklama
- Ayrımcı Muamele
- Gayri-Müslim vakıflarının mülkiyet hakları

40 Bir Derneğin Kapatılması veya Faaliyetlerinin Durdurulması

- Bir derneğin tescilden hemen sonra kapatılması
- Herhangi bir anda bir derneğin kapatılması veya faaliyetlerinin durdurulması

47 Sonuç

50 Tavsiyeler

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine adaylığının kabul edildiği 2004 yılından bu yana, insan hakları örgütlerinin insan hak ve özgürlüklerini korumak ve geliştirmek için gösterdiği çabalar geride bıraktığımız yıllarda önemli ilerlemeler kaydetti.

Gerçekleştirilen reformların bir parçası olan dernekler kanunu derneklerin artık yurtdışından kısıtlama olmadan fon istemesine, federasyonlar kurmasına, uluslararası organizasyonlarla işbirliğine girmesine, azınlıkların haklarını geliştirmesine ve resmi olmayan etkinliklerde Türkçe dışında kullanmasına v.b. olanak sunuyor. Bu değişiklikler birçok azınlık grubuna, azınlık haklarının korunmasında önemli rol oynayan dernek kurma imkanı sundu.

Bu duruma rağmen, hala uluslararası standartların tam olarak karşılanması için henüz uygulanmayan birçok önlem bulunmakta. Bazı yasa hükümleri ve kanun uygulayıcılarının pratikleri hala derneklerin potansiyel olarak devletin bütünlüğünü bozabilecek ve dolayısıyla da yakından takip edilmesi gereken oluşumlar olarak görüldüğünü göstermekte. Azınlık haklarını ele alan veya siyasi olarak hassas alanlarda aktif olan dernekler daimi gözetim altında kalmaya devam ediyor. Ayrıca, son yıllarda bazı dernek üyeleri özellikle terörle mücadele yasası kapsamında tutuklandı ve cezaevinde tutuluyor ve LGBTT hakları organizasyonlarının zorla kapatıldığı örnekler bulunuyor.

Dolayısıyla, azınlık hakları organizasyonlarının durumu geride bıraktığımız 10 yıl içerisinde önemli ölçüde gelişirken son yasal reformların kurumsallaşması için adımların atılmasına yönelik acil bir ihtiyaç bulunuyor. Özellikle, kanunu uygulamakla yükümlü devlet organlarının-yalnızca polisler değil ayrıca savcılar, hakimler, devlet görevlileri v.b.-yeni yasal hükümleri hak ve özgürlükleri koruyacak ve geliştirilecek şekilde uygulamalarını sağlamaya ihtiyaç var. Devletin hak ve özgürlükleri nasıl gördüğünün belirlenmesinde hem hükümet tarafından 2009 yılında duyurulan 'demokratik açılım' hem de Haziran 2011 seçimlerinden sonra kabul edilme ihtimali olan yeni anayasa önemli bir rol oynayabilir. Bu gelişmeler yetkililere her türlü ayrımcılıkla mücadele etmeye, herhangi bir ayırım yapmadan herkesin hak ve özgürlüklerini garanti etmeyi amaçlayan pozitif önlemleri uygulamaya hazır olduklarını göstermeleri için benzersiz bir imkan sunmakta.

Metodolojik Not

Türkiye’de azınlıkları (etnik, dil, kültürel, dini, cinsel...) savunan grupların Örgütlenme Özgürlüğü hakkı ile ilgili bu çalışma, Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Ağının (EMHRN) Örgütlenme Özgürlüğü programı kapsamında yapıldı.

Bu programın amacı, Kuzey ve Güney Akdeniz ülkelerinde¹, hukukta ve uygulamada, Örgütlenme Özgürlüğüne ilişkin ilerleme ve aksamalarını izlemektir. Bu amaç, bölgenin tamamında yürütülen savunma girişimlerinin temelini oluşturan yıllık inceleme raporlarının hazırlanması ile gerçekleştirilir. Bu program ayrıca, kuruluşlar ve farklı baskı türlerine maruz kalan üyeleri lehine dayanışma eylemlerini de içerir. Avrupa-Akdeniz bölgesinde Örgütlenme Özgürlüğü durumunun yıllık incelemesi bu yıl, Avrupa-Akdeniz bölgesinin iki ülkesindeki serbest örgütlenme ile ilgili sorunlara ilişkin iki rapor² olmak üzere yeni bir belge ile tamamlanmaktadır: Türkiye’de azınlık haklarını savunan derneklerin örgütlenme özgürlüğü hakkındaki bu rapor, belirtilen bu iki raporun ilkidir.

Bu rapor bağımsız araştırmacı Nurcan Kaya tarafından yazılmış, Ağın 15 üye kuruluş temsilcilerinden oluşan EMHRN Örgütlenme Özgürlüğü Çalışma Grubu’nun³ ve Akdeniz’in Kuzey ve Güney ülkelerinde aktif 80 EMHRN üye kuruluşunun yorumları ile zenginleştirilmiştir.

Analiz, birim çalışmaları ve Türkiye’de bilgi-toplama misyonuna dayanmaktadır. Araştırmacı, görüşmeler yapmış ve azınlık haklarını savunan uluslararası kuruluşların ve sivil toplum kuruluşu (STK) temsilcilerinin beyanlarını derlemiştir. EMHRN, bu raporun hazırlanmasına katılan, EMHRN üyesi olan ve olmayan herkese teşekkür eder.

1 Bakınız EMHRN web sitesi <http://en.euromedrights.org/>

2 EMHRN ikinci ülke raporu olağan üstü hal kaldırıldığından bu yana Cezayir’deki örgütlenme ve toplanma hakkı ile ilgili olacaktır.

3 15 kuruluş : the Collectif des Familles de disparu(e)s en Algérie, Cezayir; Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü, Danimarka; Kahire İnsan Hakları Çalışmaları Enstitüsü (CIHRS), Mısır; Ligue des droits de l’Homme (LDH), Fransa; Intercenter, İtalya; Kardeşlik Küresel Enstitüsü, Ürdün; Mouawad Vakfı, Lübnan; Solida, Lübnan; Marocaine des Droits Humains (AMDH) Derneği, Fas; Marocaine pour les Droits de l’Homme (OMDH) Kuruluşu,, Fas; Dünya İşkence ile Mücadele Kuruluşu (OMCT), İsviçre; Demokratik Özgürlükler ve İnsan Hakları Komiteleri (CDF), Suriye; Comité National pour les Libertés en Tunisie (CNLT), Tunus; Ligue Tunisienne pour les Droits de l’Homme (LTDH), Tunus; İnsan Hakları Derneği (İHD), Türkiye.

VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
DTK	Demokratik Toplum Kongresi
ECRI	Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
Eğitim-Sen	Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası
AB	Avrupa Birliği
EMHRN	Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Ağı
FCNM	Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme
Göç-Der	Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği
HYD	Helsinki Yurttaşlar Derneği
ICCPR	Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi
İHD	İnsan Hakları Derneği
KCK	Kürdistan Topluluklar Birliği
Kürd-Der	Kürt Demokrasi Kültür ve Dayanışma Derneği
LGBTT	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Travesti ve Transgender
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
UDHR	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
UN	Birleşmiş Milletler

6

GİRİŞ

Örgütlenme Özgürlüğü, uluslararası insan hakları hukuku koruması altında olan temel özgürlüklerden biridir. Medeni ve siyasi hakları koruma altına alan birçok uluslararası ve bölgesel antlaşma bu hakkı teminat altına almaktadır. Ayrıca, azınlık haklarının korunması için özel olarak tasarlanan belgeler de azınlıklara örgütlenme özgürlüğünü garanti etmektedir. Örgütlerin kurulup yönetilmesi örgütlenme özgürlüğü hakkının asıl unsurlarıdır; bu unsurlar azınlıklar ve dezavantajlı grupların topluluklarına ait hakları savunmaları ve kültürlerini tanıtmaları için hayati önemdedir.

Örgütlenme özgürlüğü, Türkiye tarafından onaylanmış birçok uluslararası insan hakları antlaşmasının korunması altındadır. Aynı zamanda Türkiye Anayasası ve ilgili iç mevzuat yasalarınca da garanti edilmektedir. Uluslararası standartlara uygun olarak bu özgürlük, Türk hukukunca belirlenen kriterlere göre sınırlandırılabilir. Ancak uygulamada, ve bazen uluslararası standartlar ihlal edilerek bu hak hala sınırlandırılabilir. Türkiye'nin bazı azınlık ve haklarının yasal olarak tanınmasına karşı direnç gösterme politikası, Türkiye azınlıklarının bu özgürlüğü kullanmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye'de milyonlarca dini ve dilsel azınlık üyesi tanınmamaktadır ve 2004 yılına kadar, bu azınlıklar kültürlerini tanıtmak veya haklarını savunmak için dernek kurma hakkına sahip değildiler.

İnsan hakları örgütlerinin Türkiye'de insan hakları reformlarının uygulanmasına yönelik uzun ve yoğun çabaları ve aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa Birliğine (AB) tam üyelik adaylığının kabulü, insan hakları ve özgürlüklerinin korunması ile ilgili yeni bir dönem başlatmıştır. 1993 yılında Avrupa Konseyi'nin kabul ettiği Kopenhag Kriterleri, aday devletlerin AB'ye girmeden önce almaları gereken tedbirleri belirtmektedir. Bu belgeye göre, aday ülkelerin demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı ve korunmasını teminat altına alan kurumların istikrarını gerçekleştirmiş olmaları beklenmektedir.¹ Bu şartı yerine getirmek amacıyla Türkiye, Türkiye'de insan hakları standartlarını Avrupa standartlarına getirmek için birçok reform paketi kabul etmiştir. Örgütlenme özgürlüğü, Türkiye'de kademeli olarak gelişen ve ilerleyen temel özgürlüklerden birisi olmuştur. Bu gelişmeler arasında Dernekler Kanununda değişiklikler; azınlık kültürlerinin tanıtımı ve resmi olmayan faaliyetlerde Türkçe dışında dillerin kullanılması yasağının kaldırılması; yurt dışından fon elde etmeye imkan tanıyan önlemler; federasyonların oluşturulmasına imkan tanıyan önlemler ve uluslararası örgütler ile işbirliğine imkan tanıyan önlemler yer almaktadır. Bu önlemlerin tümü, örgütlenme özgürlüğünün teşviki ve korunmasında hayati öneme sahip

1 Avrupa Konseyi, Kopenhag, 21-22 Haziran 1993, Başkanlık Kararları Kriter 7/A/iii.

gelişmelerdir. Bu değişiklikler, azınlık gruplarının ve lezbiyen, gey, biseksüel, travesti ve transgender (LGBTT'ler) haklarını savunan grupların dernekler kurmalarına imkan tanımış ve bu dernekler de azınlık sorunları konusunda farkındalığın artmasında önemli bir rol oynamaya başlamışlar ve haklarının savunulması ve azınlık kültürlerinin korunmasına yönelik bir araç haline gelmişlerdir.

Sivil toplum örgütleri ile Türk yetkilileri arasındaki ilişkiler gelişmiş ve ifade özgürlüğü alanında yaşanan olumlu gelişmeler de derneklerin kamusal alanda hareket etmeleri için daha fazla yer açmıştır.

Ancak uluslararası insan hakları standartlarının karşılanması için kat edilmesi gereken mesafe daha bir hayli uzundur. Hukuk ve hukukun uygulanmasındaki birçok hüküm, derneklerin hala devletin birliğine potansiyel risk olarak görüldüğünü, yetkililerin hala, bölücü faaliyetlerin önlenmesi ve 'kamu ahlakını' korumak için dernekleri kontrol altında tutma şeklinde bir gereklilik algıladığını göstermektedir. Derneklerle ilgilenen Dernekler Masası, yetkililer düzenleme organından ziyade kontrol mekanizması olarak işlev görmektedirler. Azınlıklar ile ve özellikle siyasi olarak hassas konularla ilgili faaliyetlerde bulunan dernekler devlet gözetiminde tutulmaktadır. Derneklere gidip dosyalarını kontrol etmekten sorumlu otorite yaygın olarak kullanılmaktadır. Dernekler, yurtdışından yardım alma konusunda yetkili mercilere önceden bildirimde bulunma yükümlülüğündedirler, bu yükümlülük uygulamada kontrol araçlarından birisi olarak kullanılmaktadır. Can alıcı sorun, hukuktaki kısıtlamaların halen yaygın olarak yorumlanmasıdır. Hukuk yorumu, kamu organından kamu organına veya mahkemeden mahkemeye farklılık gösterebilmektedir. Farklı merciler ve mahkemelerin kararları arasında, yargının tarafsızlığından endişe duyuracak ve reformların istikrarından kaygı duyuracak şekilde, hiçbir tutarlılık yoktur. Herhangi bir kapsamlı ayrımcılığa karşı bir kanun veya azınlıklar tarafından kurulan veya azınlıkların haklarının savunulması için kurulan derneklere eşit muamele gösterileceğini garanti eden herhangi bir başka kanun yoktur. Benzer şekilde, ayrımcı muamele durumunda herhangi bir geçerli yasal veya idari çözüm olasılığı da yoktur.

Kaygılandırıcı önemli konuların bazıları şunlardır: LGBTT hakları kuruluşlarının kapatılmasını amaçlayan yasal işlem; derneklerin amaçlarını sınırlamak için anayasal hükümlerin dar yorumu; derneklerin kurulması ve yönetimi için ağır bürokratik şartlar; terörle mücadele yasası hükümleri uyarınca bazı dernek üyelerinin tutuklanması ve hapse atılması; amaçları arasında spesifik etnik grup veya topluluğa destek sağlamak olan derneklerin tescilinde yaşanan sorunlar (spesifik azınlık topluluğu dahil); Gayri-Müslim vakıfların mülk edinme sorunları; gösteriler sırasında polisin aşırı güç kullanımı ve gösterilere katılanlara terörle mücadele yasası hükümlerin uygulanması.

Hükümetin 2009'da başlattığı "demokratik açılım" tüm vatandaşlara eşit muamele vaat etmekteydi. Ancak, hükümet buna yönelik somut önlemler almada başarısız oldu. Hükümetin bütünüyle yeni Anayasa'ya ilişkin vaadi, toplumun umutlarını yükseltmiş ancak bununla ilgili çalışma seçim sonrası döneme ertelenmiştir.

Bu raporun ana odak noktası, dernek kurma ve azınlık haklarını savunan derneklerin çalışmasını koruma hakkıdır. Bununla birlikte, azınlık vakıflarının karşılaştığı sorunlar nedeniyle, raporda bu sorunlara da kısaca değinilmektedir. Bu rapor aynı zamanda, toplanma özgürlüğünü, onun özellikle Kürt meseleleri yani Türkiye'nin güney doğusunda yer alan kuruluşlarla ilgili olarak ele almaktadır.

Bu rapor, hukuk ve uygulamadaki değişiklikleri tahlil ederken azınlık haklarını savunan grupların örgütlenme özgürlüğünün Türkiye'de son yıllarda nasıl geliştiğini göstermektedir. Hukukun uygulanması ve mevcut sorunları ele almak amacıyla bazı azınlık hakları ve insan hakları derneklerinin üyeleri ile mülakatlar yapılmıştır. Raporun sonuç kısmında, örgütlenme özgürlüğünün ve azınlıklar hakkının Türkiye'de uluslararası standartlara uygun olarak korunmasına katkıda bulunması ümidiyle Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve AB'ye tavsiyeler yer almaktadır.

Örgütlenme özgürlüğü hakkı uluslararası standartları

Örgütlenme Özgürlüğünün Tanımı

Örgütlenme özgürlüğü hakkı, uluslararası insan hakları hukuku koruması altında olan temel haklardan biridir.

Birçok uluslararası ve bölgesel bağlayıcı olan ve olmayan belge bu hakkı garanti altına almaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (UDHR)², Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICCPR)³ ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)⁴ herkesin örgütlenme özgürlüğü hakkını korumaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) **Gorzelik ve diğerleri- Polonya davası** kararında örgütlenme özgürlüğünün önemini ve toplumda oynadığı rolü aşağıdaki şekilde vurgulamaktadır: "Aslında, ilgili ülkede demokrasinin durumu bu özgürlüğün ulusal mevzuatında teminat altına alınma şekli ve yetkili mercilerin bunu uygulamada uygulama şekli ile ölçülebilir. İçtihat hukukunda Mahkeme, birçok vesile ile, demokrasi, çoğulculuk ve örgütlenme özgürlüğü arasındaki doğrudan ilişkiyi doğrulamıştır..."⁵ Bu özgürlük, ifade özgürlüğü hakkının kullanılması ile yakından bağlantılıdır. AİHM, bu ilişkiye içtihadında atıfta bulunarak ifade özgürlüğünün, Madde 11'de belirtilen

2 10 Aralık 1948'de kabul edilmiştir. Madde 20/1 aşağıdaki şekildedir: 1) Herkes, barış içinde toplanma ve örgütlenme hakkına sahiptir.

3 16 Aralık 1966'da kabul edilmiş; 23 Mart 1976'da yürürlüğe girmiş; Türkiye'nin 23 Eylül 2003'te onayladığı Sözleşme; Madde 22/1 aşağıdaki hükmü içerir: '1. Herkes başkalarıyla bir araya gelerek örgütlenme özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak, kendi menfaatlerini korumak için sendika kurma ve sendikaya katılma hakkını da içerir.

4 Kabul Tarihi:4 Kasım 1950; Yürürlük tarihi: 3 Eylül 1953; Türkiye'nin onayladığı tarih:18 Mart 1954; Madde 11/1 aşağıdaki hükmü içerir: '1. Herkes asayiş bozmayan toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve sendikalara katılmak haklarına sahiptir.

5 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Gorzelik ve Diğerleri - Polonya*, Başvuru no. 44158/98, 17 Şubat 2004 tarihli karar, para 88.

örgütlenme özgürlüğü hakkının amaçlarından biri olduğunu ifade eder.⁶ “Örgütlenme özgürlüğü, insan haklarını savunmanın ana yollarından biridir ve bundan dolayı İnsan Hakları Savunucularının Korunması Bildirgesince açıklanır.⁷ 2009’da BM Genel Kurulunda sunulan raporda, İnsan Hakları Savunucuları Özel Raportörü, örgütlenme özgürlüğünü hem medeni hem de siyasi haklar olarak aşağıdaki şekilde tanımlamıştır: “Medeni hak olarak, bir bireyin diğerleri ile hangi gerekçe ve amaçla olursa olsun örgütlenmek istemesi veya hali hazırda bu şekilde bir örgütlenmeye girdiğinde, Devlet veya özel birimlerin keyfi müdahalelerine karşı koruma sağlar. Siyasi hak olarak, demokrasinin varlığı ve işlerliği için kaçınılmazdır zira siyasi çıkarlar toplumda ancak diğerleri ile etkin olarak savunulabilir.”⁸

Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Ağı (EMHRN) Örgütlenme Özgürlüğü Çalışma Grubu bu özgürlüğün kapsamını aşağıdaki ifadelerle tanımlamaktadır: “...Örgütlenme özgürlüğü bir örgüt veya derneğin yaşamının farklı aşamaları ile ilgilidir: Üyelerinin keyfi müdahale ve tehditlerden arı olması dahil bir örgütün işlevini sürdürmek için fon edinme kabiliyeti; işlevini sürdürebilmek için bir örgütün fon edinme kabiliyeti ve keyfi kapatma veya örgütün çalışmasına başka şekilde müdahale edilmesinden arı olması.”⁹ Kurumsal yapı gerekli olsa da tüzel kişilik şart değildir. De facto örgütler, uluslararası hukuk korumasındadırlar ve tüzel kişiliğe sahip olanlar ile eşit muamele görürler.¹⁰

Örgütlenme özgürlüğü, mutlak bir hak değildir, bu nedenle belli şartlarda kısıtlanabilir. Bu özgürlüğü garanti eden uluslararası ve bölgesel antlaşmalar bu özgürlüğün kısıtlanmasına ilişkin kriterleri içerir. Bu antlaşmalara göre, örgütlenme özgürlüğü hakkına her türlü müdahale kanun ile belirlenmeli, meşru bir amacı olmalı ve demokratik toplumda zorunlu olmalıdır. “Kanun ile belirlenme” kısıtlamanın net, anlaşılabilir ve erişilebilir kanunda açık bir şekilde ifade edilmeyi gerektirir. Meşru amaçlar, milli güvenlik veya kamu emniyeti, kamu düzeninin korunması, düzensizlik veya suçun önlenmesi, kamu sağlığı veya ahlakının korunması veya diğerlerinin hak ve özgürlüklerinin korunması olarak sıralanmaktadır.¹¹ ‘Demokratik toplumda zorunlu olması’ kriteri, devletin bu özgürlüğün sınırlanmasının “baskıcı bir toplumsal ihtiyacı” karşıladığını ve istenen amaçla doğru orantılı olduğunu göstermesini gerektirmektedir. AİHM “...bu özgürlükteki kısıtlamaları ancak ikna eden ve zorunlu gerekçeler haklı çıkarabilir” şeklinde ifade etmektedir¹²

6 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Refah Partisi ve Diğerleri – Türkiye*, Başvuru no.41340/98, 41342/98, 41343/98 ve 41344/98, 13 Şubat 2003 tarihli karar. Para.88.

7 Evrensel Olarak Tanınan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesinde Toplumsal Kuruluşların (Organların), Grupların ve Bireylerin Hakları ve Sorumlulukları Üzerine Bildirge (karar 53/144, ek). Madde 5 şu şekildedir: ‘İnsan haklarını ve temel özgürlükleri geliştirmek ve korumak amacıyla herkesin, bireysel olarak ve başkalarıyla birlikte, ulusal ve uluslararası düzeyde: [...] (b) Hükümet dışı kuruluşlar, dernekler veya gruplar kurmak, bunlara üye olarak girmek ve katılmak hakkı vardır.’

8 İnsan hakları savunucuları Özel Raportörü Genel Kurul Raporu, A/64/226, 4 Ağustos 2009, para 12.

9 EMHRN 2010 Avrupa Akdeniz Bölgesinde Örgütlenme Özgürlüğü Raporu, sayfa 5.

10 a.g.e. , para 21.

11 ICCPR Madde 22/2 ve AİHS Madde 11/2

12 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Gorzelik ve Diğerleri - Polonya*, Başvuru no. 44158/98, 17 Şubat 2004 tarihli karar, para 88.

Uluslararası insan hakları hukukunda 'azınlık' tanımı

Uluslararası hukukta azınlığın resmi bir tanımı yoktur zira uluslararası veya bölgesel antlaşmaların hiç biri bu ifadeyi tanımlamamaktadır. Ancak, açık bir etnik, dil veya dini kimliğe sahip olan ve bu kimliğini korumak isteyen, genellikle sayısal olarak toplumun geri kalanından az olan ve toplumda hakim bir grup oluşturmayan bir grubu azınlık olarak tanımlanabileceği yaygın olarak kabul edilmektedir.¹³ Bir grubun azınlık olarak tanımlanıp tanımlanamayacağını devlet dikte edemez. BM İnsan Hakları Komitesine göre, bir grubun azınlık olup olmadığı, objektif kriterlere göre tespit edilir.¹⁴ Buna ek olarak, son zamanlarda, azınlık üyelerinin Devletin vatandaşları olmak zorunda olmadıkları kabul edilmektedir.

Azınlıklar ve örgütlenme özgürlüğü

Azınlıklar ve örgütlenme özgürlüğü söz konusu olduğunda ise, Avrupa Konseyinin Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşmesi (FCNM)¹⁵ ve Ulusal veya Etnik, Dini ve Dil Azınlıklarına ait Kişilerin Haklarına ilişkin BM Bildirgesi¹⁶ azınlıkların örgütlenme özgürlüğünü ve kendi örgütlerini kurma ve sürdürme haklarını korur. Azınlık hakları, AİHS tarafından açık olarak korunmamaktadır. Ancak, *Gorzelik ve diğerleri – Polonya* kararında, AİHM örgütlenmelerin rolü ve önemini ve demokrasinin doğru işleyişinde “kültürel veya manevi mirası koruyan, değişik sosyo-ekonomik amaçları hedefleyen, dini duyuran eden veya öğreten, etnik kimlik arayışında olan veya azınlık bilinci ileri süren” örgütleri vurgulamıştır.¹⁷ Mahkeme ayrıca “ulusal ve etnik azınlıklar dahil azınlıklara ait kişiler için örgütlenme özgürlüğünün özellikle önemli olduğunun” altını çizmiştir.¹⁸

Türkiye’de Örgütlenme Özgürlüğü ve Azınlıklar

Türkiye’de azınlıkların tanınması

Türkiye anayasası, azınlıklara veya haklarına atıfta bulunmaz ve azınlıkları tanımlayan ve haklarını koruyan herhangi bir özel düzenleme yoktur. Türkiye’nin azınlıklar ile ilgili referans aldığı tek belge, Türkiye ile Birinci Dünya Savaşı Müttefik Kuvvetleri arasında 1923’te imzalanan barış antlaşması olan Lozan Antlaşmasıdır.¹⁹ Antlaşmanın III. Kısmı, Gayri-Müslim

13 Henrard, K. *Devising an Adequate System of Minority Protection: Individual Human Rights, Minority Rights and the Right to Self-Determination*, The Hague, Kluwer, 2000, s.48

14 Genel Yorum No.23 : Azınlıkların hakları (Madde 27):. 08.04.1994. CCPR/C/21/Rev.1/Ek.5, Genel Yorum No. 23. (Genel Yorumlar) Paragraf 5.2

15 Kabul tarihi: 1 Şubat 1995; yürürlüğe giriş tarihi 1 Şubat 1998, Türkiye bu Sözleşme’ye taraf değildir. Madde 7.

16 Genel Kurul kabul ayısı 47/135 ve kabul tarihi 18 Aralık 1992. Madde 4.

17 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Gorzelik ve Diğerleri - Polonya*, Başvuru no. 44158/98, 17 Şubat 2004 tarihli karar, para. 92.

18 a.g.e. Para. 93.

19 Lozan Antlaşmasının tam metni http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Lausanne adresinde görülebilir.

azınlıkların korunmasına dair hükümler içerir ve Madde 39, tüm Türkiye vatandaşlarına bazı dil haklarını garanti eder. Antlaşma, herhangi bir dini veya etnik grubu belirlememesine rağmen, Türkiye, *de facto* olarak, sadece üç Gayri-Müslim grubu, yani Ermeni, Rum ve Yahudileri (Lozan azınlıkları) azınlık olarak kabul etmiş Lozan Antlaşmasında belirtilen hakları kendilerine garanti etmiştir. Türkiye, bu üç Gayri-Müslim gruba Lozan antlaşması ile sağlanan garantileri sınırlayarak Lozan Antlaşmasını ihlal etmektedir. Ayrıca, uygulamada, kabul edilen bu üç grup bile, Antlaşma ile koruma altına alınan hakları tam olarak kullanamamaktadır. Etnik azınlıklara atıfta bulunmadığından ve kamu hizmetlerine erişimde azınlık dillerini kullanma hakkı ile birlikte bazı hak ve özgürlüklerden söz etmediğinden ve devletin eşitliği temin etmek için olumlu önlemleri alma sorumluluğu açısından Lozan Antlaşması bugünkü uluslararası standartları karşılamamaktadır.

Tanınan azınlıkların üç grup ile sınırlandırılması Süryani, Protestan, Keldani, Yezidi ve Aleviler gibi birçok diğer gayri-Müslim azınlıkları ve Kürtler, Kafkaslar (Çerkezler), Laz ve Romanlar dahil etnik grupları azınlık haklarından mahrum bırakmıştır.²⁰ Bu grupların açık kimliklerinin tanınmaması bu grupların Cumhuriyet tarihi boyunca birçok haklarını kullanmalarını engellemiş ve azınlık gruplar arasında bile eşitsizlik ile sonuçlanmıştır. Örneğin, Ermeni, Rum ve Yahudilere, eğitim dili olarak kendi dillerini kullanabildikleri eğitim kurumları kurup yürütmeleri teminatı verilmişken, Süryaniler gibi diğer gayri-Müslim gruplar ile Kürtler ve Çerkezler gibi etnik grupların bu hakkı ret edilmiştir. Türkiye'nin birçok azınlıkların varlığını kabul etmeme politikası, birçok sivil toplum kuruluşu (STK)²¹ ve aynı zamanda uluslararası insan hakları organlarınca²² eleştirilmiştir.

Türkiye, bu politikayı bugün bile hem ulusal hem de dış politikasında uygulamaktadır. Türkiye, azınlık veya kültür haklarını kapsayan uluslararası antlaşmaları onaylarken veya girerken, bu hakların kullanımını kabul edilen bu üç azınlık grubuna sınırlandırma çekincesi koymuş ve koymaya devam etmektedir. Bu politikanın örnekleri arasında Çocuk Hakları Sözleşmesi, AİHS İlk Protokolü, ICCPR ve Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICESCR) çekinceleri yer almaktadır.²³ Bu çekincelerin meşruiyeti tartışılabilir zira BM Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesine göre²⁴, bir çekince, söz konusu antlaşmanın

20 Türkiye'nin azınlıklar ile ilgili politikası konusunda daha fazla bilgi için Oran, B., *Türkiye'de Azınlıklar Kavramları, Lozan, İç Mevzuat. İhtihat, Uygulama*, TESEV, Haziran 2004.

21 Uluslararası Azınlık Hakları Grubu'nun, Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu tarafından Komisyon'un 74. Oturumunda değerlendirilmek üzere, hazırladığı Türkiye ile ilgili yazılı yorumları, s.8-9.

22 Irk Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesinin Sonuç Gözlemleri, Türkiye. CERD/C/TUR/CO/3. Kabul tarihi 24 Mart 2009. Paragraf 12. ayrıca bakınız: Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu Türkiye ile ilgili raporu, CRI(2011)5, yayın tarihi 8 Şubat 2011. Paragraf 9.

23 Türkiye ICCPR'ye aşağıdaki çekinceyi koymuştur: 'Türkiye'nin ICCPR'deki çekincesi şöyledir: Türkiye Cumhuriyeti, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslar arası Sözleşmesi 27nci maddesi hükümlerini Türkiye Cumhuriyeti anayasasının ilgili hüküm ve kurallarına ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması ve Eklerine göre yorumlayıp uygulama hakkını saklı tutar.'

24 Kabul tarihi 23 Mayıs 1969, yürürlüğe giriş tarihi 27 Ocak 1980. Birleşmiş Milletler, Antlaşma Dizisi, cilt. 1155, s. 331. Antlaşmanın tam metni http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf web adresinde görülebilir

amaç ve konusu ile uyumlu olmak zorundadır.²⁵ Antlaşmaların onayına gelince, Avrupa Komisyonu²⁶ ve Avrupa Konseyi organlarından²⁷ gelen eleştiriye rağmen Türkiye, Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşmesi, Eğitimde İrkçılığa karşı UNESCO Sözleşmesi veya Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Ana Sözleşmesi ve AİHS Protokol No.12'yi onaylamamıştır.

Türkiye'de, azınlıkların durumunu etkileyen ve/veya iyileştiren politikaların geliştirilmesi sırasında azınlıklarla diyalog kurulmasını temin etmek için herhangi bir devlet veya parlamento organı yoktur. Bu nedenle, dernekler, azınlık kültürünü koruma ve geliştirme araçları haline gelmekte, azınlıkların haklarını savunmakta ve hükümet, kamu organları ve toplumun diğer kesimleri ile diyalogu geliştirmektedir. Birçok mevcut azınlık STK'sı bu rolü yerine getirmeye ve topluluklarını temsil etmeye çalışmaktadır. Ağustos 2010'da kurulan Malatya Hayırsever Ermeniler Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı Hosrof Köletavitoğlu, Ermeni toplumunda daha organize olma ve kendilerini farklı düzeylerde temsil ettirme çabası olduğunu belirtmektedir. Köletavitoğlu'na göre, dernekler, bunu yaparken eşsiz bir görevi yerine getirirler.²⁸ Şu anda Romanlara karşı ayrımcılığa odaklı bir STK olan Sıfır Ayrımcılık Derneği Başkanı Elmas Arus, Roman'ların dernekler kanalıyla sorunlarına çözüm arayışında olduklarını belirtmektedir. Hiç kimsenin münferit olarak Romanları dinlemeyeceğini ama Roman derneklerini dinleyeceklerini ifade etti. Dernekler sayesinde, Türkiye'de Romanların sorunları konusunda daha fazla bilinçlenme olduğuna inandığını belirtti. Ayrıca derneklerin, **demokratik açılım**'ın başlatılmasında da bir rol oynamış olabileceğini ileri sürmektedir.²⁹

Azınlık kültürleri ve dillerinin teşvik edilmesi ve azınlık haklarının savunulması için derneklerin kurulması çağdaş dünyada hayati bir rol oynamaktadır. Ancak şu anda azınlık dilleri ve kültürü araştırma ve korunması ve tanıtımına ilişkin projeleri yürüten ve uygulayan herhangi bir Türk kamu organı, azınlık dillerini öğreten herhangi bir kamu kursu yoktur. Lozan azınlık okulları hariç, azınlık dilleri hiçbir okulda öğretilmez ve hiçbir okul azınlık dillerinde eğitim yapamaz. Bu nedenle azınlıklar tarafından kurulan bazı STK'lar, kültür ve dillerini korumada bir rol oynamaya çalışmaktadırlar.

25 Kabul tarihi 23 Mayıs 1969, yürürlüğe giriş tarihi 27 Ocak 1980. URL: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf, erişim tarihi 02 Mart 2011. Madde 19.

26 Avrupa Komisyonu 2010 Türkiye İlerleme Raporu, s. 32.

27 Bakınız İrkçilik ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu Türkiye Raporu, CRI (2011) 5, paragraf 6-7 yayınlanma tarihi 8 Şubat 2011. Avrupa Komisyonu İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg'in 28 Haziran-3 Temmuz 2009 tarihinde Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaretin ardından hazırladığı rapor, paragraf 1.

28 Malatya Hayırsever Ermeniler Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı Hosrof Köletavitoğlu ile mülakat, İstanbul 08 Mart 2011.

29 Sıfır Ayrımcılık Derneği Başkanı Elmas Arus ile mülakat, İstanbul 05 Mart 2011.

Uluslararası standartlara göre Türkiye'deki azınlıklar

- Dini azınlıklar

Türkiye'de toplanmış hiçbir etnik veri yoktur, dolayısıyla aynı şekilde azınlık grupların nüfusuna ilişkin hiçbir resmi veri de yoktur. 1965'te yapılan ulusal nüfus sayımında, vatandaşların ana dillerine ilişkin bir soru da yer almıştı ancak o tarihten bu yana bu yönde hiçbir soru sorulmamıştır. Aşağıda verilen rakamlar, çoğunluğu azınlık örgütlerinin temsilcilerince verilenler olmak üzere tahmini rakamlardır.

Aleviler, Türkiye'deki en büyük dini azınlık grubudur. Dini inanç ve uygulamaları Sünni Müslümanlarınkinden önemli derecede farklıdır. Nüfuslarının 12-20 milyon olduğu tahmin edilmektedir.³⁰ Türkiye'nin her yerinde bulunmakta olup etnik olarak çeşitlilik arz ederler.

Ermeniler: Nüfuslarının 50.000 ile 60.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir.³¹ Ermeniler, Anadolu'nun yerli halklarından dir.. Ermenilerin çoğunluğu Ortodoks iken bir kısmı Protestan ve bir kısmı da Katolik'tir. Türkiye'de yaşayan Ermenistan vatandaşı sayısının 10.000 ile 20.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Bunların neredeyse tümü İstanbul'da yerleşiktir.

Yahudilerin 25.000 olduğu tahmin edilmektedir.³² Çoğunluğu İstanbul'da yaşamaktadır.

Süryaniler, Anadolu'nun yerli halklarından biridir. Aramice konuşan Ortodoks Hıristiyanlardır. Türkiye'deki nüfuslarının 15.000-20.000 olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfusun yaklaşık 10.000'i İstanbul'da yaşarken, geri kalanı Mardin/Midyat ve Diyarbakır'da yaşamaktadır.³³

Protestan Hıristiyan azınlığının nüfusunun 3000-4000 olduğu tahmin edilmektedir.³⁴ Anadolu'nun yerli halklarından biri olmalarına rağmen, **Rum Ortodoks Hıristiyanların** ancak 2500 ile 3000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Rumca konuşurlar.³⁵

30 Alevi-Bektaşlı Federasyonu Eski Genel Sekreteri Av. Kazım Genç ile mülakat, Ankara 25 Şubat 2011.

31 Malatya Hayırsever Ermeniler Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı Hosrof Köletavitoğlu ile mülakat, İstanbul 08 Mart 2011.

32 Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg'in 28 Haziran-3 Temmuz 2009 tarihinde Türkiye'ye yaptığı ziyaret sonrasında hazırladığı rapor, paragraf no. 15.

33 Mezopotamya Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı Turgut Alaca ile mülakat, İstanbul 10 Mart 2011.

34 Protestan Kiliseleri Genel Sekreteri Umut Şahin ile telefonla mülakat, 15 Ağustos, 2011. Türkiye'deki Protestan nüfusu Türk vatandaşı olmayanlar dahil 5000'e ulaşıyor. Kaya, Nurcan, *Turkey*, in *State of the World Minorities and Indigenous Peoples 2010*, Minority Rights Group. s.177.

35 Dimitri Frangopulo ile telefonla mülakat, 07 Mayıs 2011.

- Etnik azınlıklar

Kürtler, Türkiye'deki en büyük etnik azınlıktır. Nüfuslarının 12 ile 15 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir.³⁶ Çoğu Sünni Müslüman iken bir kısmı Alevi'dir. Tarihsel olarak doğu ve güney doğu Anadolu'da yerleşiktirler. Ancak, zorunlu göç, ülke içinde yer değiştirme ve ekonomik göçlerden dolayı İstanbul, Ankara, İzmir gibi şehirlerde yaşarlar. Ayrıca Türkiye'nin orta, güney ve batı bölgelerindeki diğer illerde de yaşarlar. Kürtçe dili ve kültürünü tanıtmak için birçok dernekleri vardır.

Kafkaslar (genellikle Türkiye'de Çerkez olarak belirtilirler) Kafkas kökenli değişik etnik/dilsel gruplardan oluşmaktadır. Nüfuslarının 3 ile 6 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir.³⁷

Lazlar, Doğu Karadeniz bölgesi yerli halklarından biridir. Şu anda Pazar, Ardeşen, Fındıklı, Arhavi, Hopa ve Borçka, ile Marmara bölgesi ve Türkiye'nin diğer bölgelerinde yaşarlar. Nüfuslarının 1,5 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Gürcüce ve Svanca ile aynı familyadan bir Güney Kafkas dili olan Lazca konuşurlar. Gürcistan'da konuşulan bir dil olan Megrelce ve Lazca aynı dil olarak kabul edilir.³⁸

Romanlar, Türkiye'deki büyük etnik gruplardan birisidir. Nüfuslarının 2.750.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.³⁹

- Cinsel azınlıklar

Türkiye'de LGBTT'lerin haklarını savunmak üzere resmi olarak kurulmuş altı STK vardır.⁴⁰

İç hukukta Örgütlenme Özgürlüğü Hakkı

Örgütlenme özgürlüğü, Türkiye Anayasasında ve ulusal hukukta tanımlanmaktadır. Anayasanın "Kişinin Hakları ve Ödevleri" başlıklı İkinci Bölümü örgütlenme özgürlüğünü⁴¹, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını⁴², ve düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünü⁴³ temel haklar olarak garanti altına almaktadır. Ulusal mevzuata benzer olarak

36 Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Raporu, Kürtlerin kültürel durumu 07 Temmuz 2006, paragraf 68. Erişim için; <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc06/EDOC11006.htm> Erişim tarihi: 14 Şubat 2011

37 Kafkas Dernekleri Federasyonu Genel Koordinatörü Cumhur Bal ile mülakat, Ankara, 26 Şubat 2011.

38 Laz Kültür Derneği Başkanı Mehmedali Barış Beşli ile telefonda mülakat, 04 Mayıs 2011.

39 Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg'in 28 Haziran -3 Temmuz 2009 tarihinde Türkiye'ye yaptığı gezi sonrasında hazırladığı rapor, s.3.

40 KAOS-GL üyesi Umut Güner ile telefonla mülakat, 04 Mayıs 2011.

41 Madde 33. Anayasanın tam metni için bakınız <http://www.byegm.gov.tr/sayfa.aspx?id=78>

42 Madde 34.

43 Madde 26.

Anayasa, bu hakların kısıtlandırılmasına ilişkin ayrıntılı hükümler içerir. Anayasa, örgütlenme özgürlüğü hakları dahil azınlıklardan söz etmez. Azınlıkların örgütlenme özgürlüğü haklarının korunması Madde 10 kapsamında olup söz konusu madde dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi görüş, felsefi inanç, din ve mezhep veya bu tür diğer niteliklere bakılmaksızın herkesin kanun önünde eşit muamele görmesini garanti eder. Anayasa, etnik köken veya cinsel kimliğe dayalı ayrımcılığı yasaklamaz. Madde 10'da yer alan açık uçlu zemine rağmen, mahkemeler şu ana kadar etnik köken veya cinsel kimliği ayrımcılık gerekçesi olarak değerlendirmemişlerdir. Anayasanın 90. Maddesi, Türkiye tarafından kabul edilen uluslararası antlaşmaların ülke mevzuatının üstünde olduğunu hükme bağlamaktadır. Yani uluslararası antlaşma ile ülke kanunları arasında çelişki durumlarında uluslararası antlaşma hükümleri geçerlidir.

Türkiye'de örgütlenme özgürlüğü ile ilgili temel yasalar, Türk Medeni Kanunu⁴⁴, Dernekler Kanunu⁴⁵ ve Vakıflar Kanunu⁴⁶'dur. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu⁴⁷ toplanma özgürlüğünü düzenler.

Lozan Antlaşmasınının 40. maddesi gayri-Müslim azınlıklara ait Türk vatandaşlarının diğer Türk vatandaşları ile eşit muamele görmesini ve kendi dillerini kullanma ve kendi dinlerini serbestçe kullanma hakkı dahil herhangi bir hayır, dini ve sosyal kurum, okul ve eğitim ve öğretim için diğer kuruluşları masrafları kendilerine ait olmak üzere kurma, yönetme ve kontrol etme hakkını garanti altına almaktadır. Lozan antlaşmasındaki bu hükme rağmen, gayri-Müslim azınlıklara ait vakıflar, mülk edinme ve idare etme ve aynı zamanda vakıfların genel yönetimi ile ilgili olarak ayrımcılığa maruz kalmıştır.

Örgütlenme özgürlüğü hakkını kullanma alanı dahil, tüm yaşam alanlarında ayrımcılığı tanımlayan ve yasaklayan kapsamlı bir ayrımcılıkla mücadele kanunu yoktur. STK'lar çalışma alanı ile ilgili davalara üçüncü taraf müdahil olarak katılmada güçlük yaşamaktadır. Ayrımcı mağdurlarının ayrımcılık ile ilgili çözüm için başvuruda bulunabilecekleri herhangi bir etkin idari ve yasal mekanizma veya eşitlik organı yoktur. Türkiye'de ayrımcılık ile ilgili yasal çözüm yolu eksikliği birçok uluslararası organ tarafından Türkiye ile ilgili gözlem raporlarında ele alınmıştır. Gerek Irk Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CERD) Türkiye ile ilgili gözlemlerinde,⁴⁸ gerekse Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI)⁴⁹ Türkiye ile ilgili 4. İzleme dönemi raporunda, Türkiye'ye kapsamlı bir ırkçılıkla mücadele yasası çıkarmasını önermiştir.

Anayasa'daki hükme rağmen, örgütlenme özgürlüğü, Türkiye'de ciddi olarak ihlal edilen

44 22 Kasım 2001'de kabul edilen 4721 sayılı Kanun

45 4 Kasım 2004'de kabul edilen 23 Kasım 2004 tarih ve 25649 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 5253 sayılı Kanun.

46 20 Şubat 2008'de kabul edilen 5737 sayılı Kanun.

47 6 Ekim 1983'te kabul edilen 8 Ekim 1983 tarih ve 18185 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2911 sayılı Kanun.

48 Irk Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi Sonuç Gözlemleri, Türkiye. CERD/C/TUR/CO/3. kabul tarihi 24 Mart 2009. Paragraf 17.

49 ECRI'nin Türkiye Raporu, yayın tarihi 8 Şubat 2011 paragraf 36.

özgürlüklerden biri olmuştur. Askeri darbeden üç yıl sonra, 1983 yılında, çıkarılan Dernekler Kanunu bu özgürlüğün kullanılması ile ilgili kısıtlamalar içermektedir.⁵⁰ Dernekler Kanunu ve uygulamasının genel resmi, derneklerin ve özellikle azınlıkları savunan derneklerin ulusal mercilerce devletin birliğine karşı potansiyel tehlike olarak görüldüğünü göstermiştir. Bu Kanun, dernek⁵¹ kurma yetkisine sahip kişilere kısıtlamalar getirmiş ve Madde 5'te uzun bir kurulması yasak dernekler listesi içermektedir: Örneğin devletin vazgeçilmez bölgesel ve ulusal bütünlüğünü bozma amaçlı olanlar; ulusal egemenlik, ulusal güvenlik, kamu düzeni, kamu yararı, genel ahlak ve sağlığa aykırı faaliyetlerde bulunan dernekler; ırkçı, dini, kültürel veya dilsel azınlıkların varlığı iddiasında bulunanlar veya Türk kültür ve Türkçe dili⁵² dışında dil ve kültürleri koruyarak, teşvik ederek ve yayarak azınlıklar yaratan dernekler. Dernekler, uluslararası düzeyde faaliyetlerde bulunamaz veya yurtdışında kurulmuş derneklere katılamaz. Aynı şekilde, yabancı dernekler de Türkiye'de şube açamazlar.⁵³

Azınlık hak ve kültürlerinin savunulmasını yasaklayan devlet politikası askeri darbe dönemi sonrasında kabul edilen örgütlenme özgürlüğü ve ifade özgürlüğü mevzuatlarında görülmüştür. Örneğin, aynı yıl⁵⁴ kabul edilen Siyasi Partiler Kanunu, siyasi parti amaçlarında aynı sınırlamaları içermektedir. Bunların bazıları, örneğin, Türkiye cumhuriyeti sınırları içinde ulusal veya dini kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri sürme ve Türk dili ve kültürü dışında dil ve kültürü teşvik etme yasağı hala yürürlüktedir.⁵⁵ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, Türkiye'deki belli etnik gruplardan 'ulus' veya 'azınlık' olarak söz ettiğinden ve kültürel ve siyasi hak talebinde bulunulduğundan dolayı bu hükümleri ihlal gerekçesi ile birçok siyasi partiyi kapatmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bu siyasi partiler ile ilgili olarak açılan birçok davada, örgütlenme özgürlüğü ve barışçıl toplantı düzenleme özgürlüğünü teminat altına alan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesi ihlallerini tespit etmiştir.⁵⁶

Türkiye'deki derneklerin hakları üzerindeki büyük sınırlamalar 2000 yılı başlarına kadar sürmüştür. Türkiye, 1999 yılında AB'ye girmek için aday devlet olduğu için birçok reform paketi kabul edilmiştir. Özellikle 2001 ile 2004 yılları arasında kabul edilen paketler, diğer hak ve özgürlüklerle birlikte örgütlenme özgürlüğünün geliştirilmesini sağlamıştır.⁵⁷ 2004 yılında kabul edilen yeni Dernekler Kanunu örgütlenme özgürlüğünü açık olarak ihlal

50 07 Ekim 1983 tarih ve 18184 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2908 sayılı Kanun.

51 2908 sayılı Kanunun 4. Maddesi.

52 2908 sayılı Kanunun 5. Maddesi.

53 2908 sayılı Kanunun 7. Maddesi.

54 22 Nisan 1983 tarih ve 18027 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2820 sayılı Kanun.

55 2820 sayılı Kanunun "Azınlıkların Yaratılmasının Önlenmesi" başlıklı 81. Maddesi.

56 Diğerleri ile birlikte, bakınız Emek Partisi ve Şenol – Türkiye davası, Başvuru no. 39434/98, 31 Mayıs 2005 tarihli Karar, Türkiye Birleşik Komünist Partisi – Türkiye, Başvuru no.133/1996/752/951, 30 Ocak 1998 tarihli karar; Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP) – Türkiye davası, Başvuru no. 23885/94, 8 Aralık 1999 tarihli Karar.

57 Örneğin bakınız 3 Ağustos 2002'de kabul edilen 9 Ağustos 2002 tarih ve 24841 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan ve Dernekler Kanunu ve Vakıflar Kanununda birçok hükmü değiştiren 4771 sayılı Kanun.

eden hükümleri iptal etmiştir.⁵⁸ Bu değişiklikler sayesinde, dernekler, uluslararası düzeyde faaliyette bulunabilmekte, yurt dışında temsilci ofisi, şubesi, dernekler veya şemsiye kuruluşlar kurabilmekte, yurtdışında yerleşik bir dernek veya kuruma katılabilmekte⁵⁹, ve yurt dışında yerleşik kişi veya kuruluşlardan fon alabilmektedir. Aynı şekilde, yabancı dernekler de Dışişleri Bakanlığının görüşü ve İçişleri Bakanlığının izni ile Türkiye’de temsilcilik ofisi, şube, dernek veya şemsiye kuruluşlar kurabilmekte veya Türkiye’deki bir dernek veya şemsiye kuruluşa katılabilmektedir.⁶⁰

Yeni Kanun, azınlıkların dernek kurmalarını kolaylaştırmış ve önceki kanunun 5. Maddesinin çoğu hükmünü ortadan kaldırarak azınlıkların haklarını savunabilmelerine imkan tanımıştır.

Bu değişiklikler sayesinde, birçok yabancı kuruluş Türkiye’de temsilcilik veya şube açmıştır. Bununla birlikte, bu tür kuruluşlarca yapılan başvurular gayri hukuki olarak reddedilmiştir. Örneğin, diğerleri ile birlikte, Türkiye’deki birçok azınlık kuruluşuna bağlılarda bulunan, Londra’da yerleşik bir hayır vakfı olan Global Dialogue, İstanbul’da temsilcilik açmak için Haziran 2010’da İçişleri Bakanlığı’na başvuruda bulunmuş ancak başvuruları herhangi bir gerekçe bildirilmeksizin reddedilmiştir. Bakanlığın kararı aleyhine dava açılmasından sonra Global Dialogue, Dışişleri Bakanlığının İçişleri Bakanlığına hitaben hazırladığı görüş yazısında, Global Dialogue’nin Kürtleri ‘marjinalize azınlıklar’ olarak ifade ettiğini, kapanma ile karşı karşıya kalan LGBTT STK’ya fon sağladığı (bu STK sonuç olarak kapanmamıştır ve bir STK kapa tılmasına ilişkin yasal işlemler sırasında bağış alabilir) ve Global Dialogue’un Türkiye temsilcisi olarak atanan kişinin Türkiye’deki azınlıkların eğitim haklarına ilişkin bir rapor yazdığını bildirdiğini tespit etmiştir. Bu dava halen devam etmektedir.

Deneyimler, kanunun, özellikle insan haklarının korunmasını hedefleyen reformların uygulanmasının, hala sorunlu olduğunu göstermektedir. Hükümetin, daha fazla reform yapılması konusunda daha fazla çaba göstermesi, ilgili kanunların uygulanmasını garanti altına almaya yönelik önlemler alması ve hakları ihlal edilenlerin haklarını aramalarına olanak verecek yasal ve idari çözümler geliştirmesi gerekmektedir.

58 4 Kasım 2004’de kabul edilen 23 Kasım 2004 tarih ve 25649 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 5253 sayılı Kanun.

59 Dernekler Kanunu 5. Maddesi.

60 Dernekler Kanunu 5. Maddesi.

Örgütlenme Yoluyla Özgürlük, Türkiye'de Azınlıkların Haklarını Savunan Grupların Örgütlenme Özgürlüğü

A) Derneklerin amaçları ile ilgili kısıtlamalar

Anayasanın 33. Maddesi, herkesin önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma özgürlüğüne sahip olduğunu teminat altına alır. Anayasaya uygun olarak Medeni Kanunun 57. Maddesi ve Dernekler Kanununun 3. Maddesi, gerçek ve tüzel kişilerin önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahip olduklarını hükme bağlar. Dernekler, tescil için Valiliklerde bulunan Dernekler Masasına tüzükleri ve bazı diğer belgelerin birer suretini vermek zorundadırlar. Dernekler Masası, Ankara'daki Dernekler Müdürlüğüne bağlıdır ve yerel düzeyde dernekler ile ilgili her şeyi yapmaya yetkili organlardır. Bir dernek tüzüğü ve diğer gerekli belgeleri Dernekler Masasına verilir verilmez kurulmuş kabul edilir. Vakıflar, yerel mahkemelerin onayı ile kurulabilirler.¹

Kanun önünde eşitliği teminat altına alan Anayasanın 10.Maddesi, yukarıdaki gibi Madde 33 ile birlikte okunduğunda, Anayasa ve ulusal kanunlarca koruma altına alındığı gibi tüm ırk, din, dil ve cinsel grupların dernek kurma haklarını teminat altına alır. 2004 yılında Dernekler Kanununda değişiklik yapılmasından sonra azınlıklar, isminde kimliklerini belirten dernekler kurma ve kültürlerini koruma ve tanıtmaya hakkına sahiptirler. Kanundaki bu değişiklikten sonra Kürtler, Romanlar, Süryaniler, Çerkezler, Aleviler, Lazlar ve son olarak da Ermeniler dahil birçok azınlık grubu ve LGBTT'lerin haklarını savunan gruplar bu tür dernekler kurmuşlardır.

Azınlık gruplarının birçoğu derneklerin kurulması sırasında herhangi bir güçlükle karşılaşmamıştır. Örneğin, 2008 yılında kurulan Laz Kültür Derneği Başkanı Mehmedali Barış Beşli, derneğin kuruluşunda herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını belirtmiştir. Tam tersine, yetkililer bu süreçte kendilerine yardımcı olmuş ve zorunlulukların yerine getirilmesi konusunda rehberlik etmişlerdir.² Beşli'ye göre, on yıl önce isminde "Laz" ifadesi bulunan bir dernek kurmak sorun olurdu diye ekledi. Sıfır Ayrımcılık Derneği Başkanı Elmas Arus, Mart 2009'da herhangi bir güçlük veya müdahale ile karşılaşmaksızın derneği kurduklarını -destek ve rehberlik de aldıklarını- ifade etti. **Demokratik açılım** ve Başbakan Erdoğan'ın Roman'larla buluşmasından sonra, kamu yetkililerinin Romanlara ve Romanlarla ilgili etkinliklere daha olumlu davranışlar göstermeye başlamış olabileceği kanaatindedir.³ Türkiye'de 11 adet Roman STK Federasyonu ve en az 130 Roman Derneği bulunmaktadır. Diğer azınlık derneklerinin sayıları da artmaktadır. Şu anda, isimlerinde 'Çerkez' ifadesine yer verilen beş dernek var ve Kafkas Dernekleri Federasyonu Genel Koordinatörü Cumhur Bal, bu sayının

1 Medeni Kanununun 102. Maddesi.

2 Laz Kültür Derneği Başkanı Mehmedali Barış Beşli ile mülakat, İstanbul, 21 Şubat 2011.

3 Elmas Arus ile mülakat.

artmasını beklediklerini ifade etmektedir.⁴ Her ne kadar azınlıklar, kültürlerini tanıtmak amaçlı dernek kurma ve dernek isimlerinde açık kimliklerini belirten ifadeleri kullanma hakkına sahip olsalar da, dernek ismi seçerken ve tüzüklerini hazırlarken hâlâ ihtiyatlı davranmaktadırlar. Hosrof Köletavitoğlu, başlangıçta, derneklerine isim verirken, Türkçe veya Ermenice 'Ermeni' kelimesini kullanmaya cesaret etmediklerini belirtti. Ancak, yetkililerin Dernekler Kanunundaki değişiklikleri hatırlatarak kendilerini bu yönde cesaretlendirdiklerini belirtti. Derneği kurarken kamu görevlilerinden kendilerine yol gösterildiğini ve olumlu tutum sergilendiğini sözlerine ekledi.⁵

Öte yandan, bazı azınlık dernekleri ve azınlık haklarını savunanların deneyimleri farklıydı. Bazı derneklerden, tescil sırasında tüzüklerini değiştirmeleri istenmiş, örneğin, Kürt-Der, ve bazıları da, örneğin Eğitim-Sen, kapatılma riskini engellemek için tüzüklerini değiştirmek zorunda kalmışlardır. Bazıları da kapatılma riski ile karşı karşıya kalmışlardır. Neredeyse tüm LGBTT kuruluşları kapatılma davaları ile karşı karşıya kaldığından LGBTT dernekleri için durum özellikle zor olmuştur (bakınız Bölüm III).

Mevcut Dernekler Kanunu, Anayasa veya kanunlarca açık olarak yasaklanan amaçları gerçekleştirmeyi veya konusu suç teşkil eden eylemleri gerçekleştirmeyi amaçlayan derneklerin kurulmasını yasaklar.⁶ Bu hükmün lafzı, yetkililere nispeten geniş bir takdir alanı vermektedir. Uluslararası standartlara göre meşru sayılabilecek bazı amaçlar, ulusal yetkililerce Türk Anayasasına aykırı şekilde yorumlanabilir. Örneğin, azınlık haklarını teşvik etmek, ana dilde eğitimi savunmak, Anayasaya aykırı görülebileceğinden bir derneğin kapatılması için bir gerekçe olarak değerlendirilebilir. Özellikle, yetkililer azınlık STK'ların veya azınlıkların haklarını savunan kuruluşların hedef ve etkinliklerini sınırlamak için Devletin dilinin Türkçe olduğunu belirten Anayasanın 3. Maddesi ile Türkçeden başka hiçbir dilin, ana dil olarak öğretilemeyeceğini hükme bağlayan 42. Maddesini kullanmışlardır.⁷ Tüzüklerinde belirttikleri amaçların bir kısmı nedeniyle birçok STK kapatılma ile karşı karşıya kalmıştır. Çarpıcı örneklerden birisi, Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası olan Eğitim-Sen'dir. Bu sendika, 2004 yılında, tüzüğünde kişilerin ana dilde eğitim hakkından ve kültürlerinin geliştirilmesinden söz ettiği gerekçesi ile Türk Genel Kurmayı tarafından yapılan başvuru sonrasında kapatılma ile karşı karşıya kalmıştır.⁸ İş Mahkemesi, başvuruyu iki kez reddetmişse de, her iki karar da Yargıtay tarafından bozulmuştur. Yargıtay, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 3. ve 42. Maddeleri ve sendikaların anayasa tarafından korunan Cumhuriyet ve demokrasi temel ilkelerini ihlal edemeyeceğini belirten Devlet Memurları

4 Cumhur Bal ile mülakat.

5 Malatya Hayırsever Ermeniler Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı Hosrof Köletavitoğlu ile mülakat, İstanbul 08 Mart 2011.

6 5253 sayılı Kanunun 30. Maddesi.

7 Anayasanın 3. Maddesi şu şekildedir 'Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır. Millî marşı "İstiklal Marşı"dır. Başkenti Ankara'dır. 42. Madde şöyledir: '... Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tâbi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır. . . '

8 Kaya, Nurcan, Unutmak mı Asimilasyon mu: *Türkiye'nin Eğitim Sisteminde Azınlıklar, Azınlık Hakları Grubu*, s.15-16.

Sendikası ile ilgili 4668 sayılı Kanunun 20. Maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Sendika, sonunda, kapatmayı önlemek için tüzüğünden söz konusu ifadeyi çıkarmıştır.⁹

2004 yılında kurulan Kürt Demokrasi Kültür ve Dayanışma Derneği, Kürd-Der'den, yetkili mercilerce, 2908 sayılı Kanunun 5. Maddesi ve Türkçeyi devlet dili olarak tanımlayan Anayasanın 3. Maddesini ihlal ettiği gerekçesi ile, tüzüğünden 'Kürtlerin bireysel ve toplumsal haklarına kavuşması için uluslararası hukuk çerçevesinde çalışmalar yapar ve yapılan çalışmalara katkıda bulunur' ifadesini çıkarması istenmiştir. Kürd-Der dernek hakkında kapatılma davası açılmasını diye, tüzüğündeki bu ifadeyi değiştirmiştir. Kürd-Der Başkanı Ahmet Aday, Kürtlerin haklarını savunuyor olmaları nedeniyle bir idari veya ceza soruşturması ile karşılaşma riskinin devam ettiğini ve bunun da dernek üyeleri üzerinde baskı oluşturduğunu ifade etmektedir.¹⁰ Derneklerin amaç ve faaliyetlerinin, diğer kanunlarda da yer alan sınırlamalar nedeniyle kısıtlanabileceğini de ilave etmektedir. Örneğin, Yabancı Dil Öğrenimi ve Eğitimi ve Günlük Yaşamlarında Türk vatandaşlarınca Geleneksel olarak Kullanılan Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenimi ile ilgili Kanun nedeniyle, derneğin Kürtçe dil kursu açmasına izin verilmemektedir. Dernek, Kürt dili herhangi bir kamu kurumu veya özel dil kurslarında öğretilmediğinden ve bugün bu kursları sağlayabilecek tek yerin Kürtçe dilini teşvik eden dernekler olması nedeniyle, bu faaliyette bulunma hakkına sahip olmak istemiştir.¹¹

İfade özgürlüğü hakkının tam kullanımı ile ilgili sorunlar, örgütlenme özgürlüğü hakkının kullanımında bir rol oynamaktadır. Birçok kanunda yer alan hükümler, özellikle terörle mücadele ile ilgili hükümler de örgütlenme haklarını sınırlamak için kullanılabilir. Ceza Kanunundaki belli hükümler en sık kullanılanlardır: Madde 220/6, bir suçun yasadışı örgüt adına işlenmesinin örgüt üyeliği ile aynı şekilde cezalandırılacağını belirtmektedir. Ceza Kanunu Madde 220/8, yasadışı örgüt amaçlarını destekleyici propagandayı yasaklarken Madde 314 silahlı örgüte üyeliği yasaklar. Örneğin, İnsan Hakları Derneği (İHD) Genel Başkan Yardımcısı Muharrem Erbey, bu son hükme göre cezalandırılmıştır. Davası ile ilgili daha fazla bilgi aşağıda verilmiştir. Aynı şekilde, Terörle Mücadele Kanunundaki birçok hüküm, insan hakları dernekleri temsilcilerini veya bu tür gösterilere katılanları cezalandırmak için kullanılabilir. Dernekler Kanununun, Kanunun ihlali durumlarında hapis cezası öngören hükümler içerdiği kaydedilmelidir. Örneğin, bu Kanun Madde 32/p'e göre yasak amaçları gerçekleştirmek (Madde 30'da düzenlendiği gibi) amacıyla dernek kuranlar veya bu yasağı ihlal eden kurul üyeleri 1 ila 3 yıl hapis cezası ile cezalandırılabilir.

9 Kaya, Nurcan, *Unutmak mı Asimilasyon mu: Türkiye'nin Eğitim Sisteminde Azınlıklar, Azınlık Hakları Grubu*, s.15-16.

10 Kürd-Der Başkanı Ahmet Aday ile mülakat, Ankara, 18 Şubat 2011.

11 19 Ekim 1983 tarih ve 18196 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 14 Ekim 1923'te kabul edilen 2923 sayılı Kanun. Kürd-Der Başkanı Ahmet Aday ile mülakat, Ankara 18 Şubat 2011.

B) Bir derneğe üye olurken ayrımcılık

Medeni Kanun, herkesin bir derneğe katılma hakkını koruma altına alır.¹² Ayrıca dil, ırk ve cinsiyetlerine bakılmaksızın tüm dernek üyeleri için eşitliği de teminat altına alır.¹³ Kanundaki bu teminata rağmen, LGBTT'ler aleyhine ayrımcılığı yasaklayan yasal koruma eksikliği ve özellikle çalışma hayatında LGBTT'ler aleyhine yaygın ayrımcılık, bazı LGBTT'lerin kamu sektöründe ve birçok diğer alanda çalışmasını, bir LGBTT kuruluşu üyesi olmasını engellemektedir. LGBTT'leri yaşamın herhangi bir alanında ayrımcılığa karşı koruyan bir kanun yoktur. Ne Anayasa ne de iş yasası ve diğer yasalar, özellikle cinsel yönelim veya cinsel kimlik kaynaklı ayrımcılığı yasaklamaktadır. Ayrıca, kanundaki belli hükümler, doğrudan eşcinselliğe atıfta bulunmasalar bile eşcinselleri işten çıkarmak için kullanılabilir. Örneğin, Devlet Memurları Kanunu'na göre, utanç verici bir biçimde ve devlet memuruna yakışmayan şekilde davrananlar işten çıkarılabilir ve pratikte, bu düzenleme uyarınca, birçok eşcinselin işten çıkarıldığı bildirilmektedir. Bir LGBTT organizasyonu olan KAOS-GL tarafından yayınlanan bir rapor, bu tür ayrımcılığa maruz kalmış kişilerin durumu ile ilgili bilgi vermektedir. Bu raporda, bir öğretmenin cinsel yönelimi nedeniyle işten çıkarılmıştır olduğu belirtilmektedir.¹⁴ Bu nedenle, birçok LGBTT'nin, ana kuruluşlarda bile kimlikleri açığa çıkabileceğinden ve bunun da işlerinden atılmalarına neden olabileceğinden, bir LGBTT kuruluşuna katılmaktan veya LGBTT'ler ile ilgili bir faaliyeti yürütmekten korktuğu bildirilmektedir.¹⁵ Bir LGBTT kuruluşuna üye olmayı etkilediği bildirilen bir diğer husus da yetkililerin dernekleri ziyaret etme ve üye listeleri de dahil olmak üzere dernek dosyalarını inceleme hakkına sahip olmasıdır.¹⁶ Bu uygulamanın da üyelerin ifşa edilmesine sebep olduğu ve dolayısıyla birçok LGBTT'nin bir LGBTT kuruluşuna üye olma cesaretini kırdığı bildirilmektedir.¹⁷

C) Bir federasyon oluşturulması

Bir federasyon kurulması söz konusu olduğunda, eski Dernekler Kanunu sadece kamu yararına çalışan derneklere federasyon kurma izni vermiştir.¹⁸ Bu statü Bakanlar Kurulu kararnamesi ile verilebildiğinden, kamu yararına çalışan dernek sayılmak güç kabul edilirdi.¹⁹ Bu sınırlamadan dolayı, azınlık STK'ları, benzer nedenlerle kurulmuş bir kaç derneğin faaliyetlerini birleştirmeye çalışan '... birliği' denilen dernekler kurma eğilimi göstermektedirler. Buna örneklerden birisi, 2000 yılında kurulan Alevi Bektaşî Kurumları

12 Medeni Kanununun 64. Maddesi.

13 Medeni Kanununun 68. Maddesi.

14 14 Temmuz 1965'te kabul edilen 23 Temmuz 1965 tarih ve 12056 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 657 sayılı kanun Madde 125.

15 Bir LGBTT kuruluşu olan KAOS-GL üyeleri Umut Güner ve Ali Erol ile mülakat, İstanbul, 13 Şubat 2011.

16 5253 sayılı Kanununun 19. Maddesi.

17 Bir LGBTT kuruluşu olan KAOS-GL üyeleri Umut Güner ve Ali Erol ile mülakat, İstanbul, 13 Şubat 2011.

18 2908 sayılı Kanununun 34. Maddesi.

19 2908 sayılı Kanununun 59. Maddesi.

Birliği Derneği olmuştur. Bu derneğin tüzüğü, başta *de facto* olarak, Valilik tarafından kabul edilmemiştir. Sonraysia dernek tüzüğü noter kanalıyla tebliği edilmiş ve bu şekilde dernek tescil edilmiştir. Alevi Bektaşi Federasyonu avukatı ve eski Genel Sekreteri Kazım Genç, bundan 5-6 ay sonra, Valilikten 'Alevi' ifadesini ve 'Alevi İncancını korumak, Cemevleri yapma' hedeflerini Devletin bütünlüğüne aykırı olması gerekçesi ile tüzüklerinden çıkarmalarını isteyen bir yazı aldıklarını belirtmektedir. Dernek Yönetim Kurulu, Valiliğe tüzüklerini değiştirmeyeceklerini bildirmiştir. Bunun üzerine Valilik, bölücü faaliyetleri nedeniyle dernek kurul üyeleri hakkında kovuşturma başlatmak üzere cumhuriyet savcılığına başvurmuştur. Cumhuriyet Savcılığı yasal soruşturma başlatmaya gerek olmadığına karar vermiştir. Ayrıca, derneğin kapatılması talebi ile dava açılmış ve şubat 2002'de Mahkeme kapatılma lehine karar vermiştir. Mayıs 2002'de Yargıtay bu kararı dernek tüzüğünde bölücülüğün bir hedef olmadığı gerekçesi ile 3'e 2 oy ile bozmuştur.²⁰

2002 yılında kabul edilen bir reform kanunu ile Dernekler Kanununda yapılan değişiklikler diğer derneklerin de federasyon kurma imkanı tanımiştır.²¹ Aynı amaçla kurulan beş dernek bir federasyon kurabilmektedir. Ekim 2002'de Alevi Bektaşi Federasyonu kurulmuş ve aleyhine açılan herhangi bir dava ile karşı karşıya kalmamıştır.²² şu anda Türkiye'de üç Alevi Federasyonu bulunmaktadır. Çerkezlerin deneyimi benzer olmuştur. 1993 yılında Kafkas Federasyon Merkezi adında bir dernek kurmuşlardır. Bir federasyon kurmalarına izin verilmediğinden birliğin temini için mevcut dernekler bu derneğin şubelerine dönüştürülmüştür. 2002 yılında kanun değiştirilip federasyonların kurulmasına izin verildiğinde 33 şubeleri vardı. 33 şube kendilerini feshetmiş ve tekrar Kafkas dernekleri olarak kurulmuşlardır. 2003 yılında federasyon oluşturmuş ve tüm yeni kurulan dernekler bu federasyona katılmıştır. şu anda Kafkas Dernekleri Federasyonunun 61 üyesi vardır.²³

D) Vakıf Kurulması

Medeni Kanun, Cumhuriyet anayasal ilkeleri ve Anayasa, kanun, ahlak, ulusal birlik, ulusal çıkar temel ilkelerine aykırı amaçları olan vakıfların ve belli bir ırk veya topluluğu desteklemeyi amaçlayan vakıfların kurulmasını yasaklar.²⁴ Belli bir nedenle belli mal ve hakların bağışlanması için kişiler veya kuruluşlar tarafından kurulabilirler.²⁵ Bir vakıf, tüzüğünün asliye hukuk mahkemesi tarafından onaylanması ile kurulur. Vakıfların işlemlerini yapan merkezi organ olan Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), bu onay aleyhine mahkemede dava açabilir.²⁶ Kurtuluş Protestan Kiliseler Vakfının Ankara'da 2000 yılında tesciline ilişkin başvuru, VGM'nin bu vakfın tescilinin, belli bir topluluğun üyelerini destekleyen vakıfları

20 Alevi-Bektaşi Federasyonu Eski Genel Sekreteri Av. Kazım Genç ile mülakat, Ankara 25 şubat 2011.

21 26 Mart 2002'de kabul edilen, 09 Nisan 2002 tarih ve 24712 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 4748 sayılı Kanun.

22 Kazım Genç ile mülakat.

23 Kafkas Dernekleri Federasyonu Genel Koordinatörü Cumhur Bal ile mülakat, Ankara, 26 şubat 2011.

24 5253 sayılı Kanunun 101. Maddesi.

25 4721 sayılı Kanunun 101. Maddesi.

26 4721 sayılı Kanunun 103. Maddesi.

yasaklayan Medeni Kanuna uygun olmadığı şeklindeki görüşü dayanak alınarak Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından reddedilmişti. Müdürlük, bu vakfın ana amacının Protestan topluluğunun çıkarlarına hizmet etmek olduğu ve bunun da kanuna aykırı olduğu kanaatindeydi. Bu karar 2002 yılında Temyiz Mahkemesi'ne götürüldü. Davacılar, Temyiz mahkemesine, asıl amacı ihtiyacı olan insanlara ve doğal afet mağdurlarına inanç veya dinlerine bakılmaksızın destek sağlamak olan vakıf tüzüğü'nün yanlış yorumlandığı iddiası ile kararın tekrar incelenmesi için başvuruda bulundular. Temyiz Mahkemesinin kararını değiştirmesi durumunda, tüzüklerini kurucu üyelerin gerçek niyetlerini yansıtacak şekilde değiştireceklerini de eklediler. 14 Şubat 2002'de Temyiz Mahkemesi taleplerini reddetti. 2004'te başvuru sahiplerinden bir kısmı, vakfın amaçlarına benzer amaçlara sahip bir dernek kurdular ancak tüzüklerinde Protestanların veya belli bir grubun çıkarlarından söz etmediler. Örgütlenme özgürlüğünü koruyan AİHS Madde 11'in ihlali gerekçesi ile AİHM'e başvuruda bulunuldu. 2009'da verdiği kararda Mahkeme 'karşılıklı çıkar alanında birlikte hareket etmek üzere bir tüzel kişilik kurabilme kabiliyetinin örgütlenme özgürlüğünün en önemli niteliklerinden biri olduğu' gerekçesi ile Madde 11 ihlalinin tespit etmiş ve vakfın tescil edilmesinin reddinin, Türk kanunu uyarınca izin verilmesine rağmen, demokratik bir toplumda gerekli olmadığına hükmetmiştir.²⁷

AİHM kararı ile belirlenen standartlar, derneklerin kurulması ve kapatılmasına da uygulanabilir. Karar, örgütlenme özgürlüğünün ancak demokratik bir toplumda, gerekli olduğunda sınırlanabileceğini vurgulamaktadır. Diğerleri ile birlikte, Ermeniler için bazı dini ve eğitimsel faaliyetlerin yürütülmesini amaçlayan bir vakfın kurulmasına ilişkin yakın zamanda yapılan bir başvuru, belli bir ırk veya topluluk üyelerini desteklemeyi amaçlayan vakıfların kurulmasını yasaklayan Medeni kanununun 101/4. Maddesini dayanak alarak İstanbul 5. Asliye Hukuk Mahkemesince reddedilmiştir.²⁸

27 Özbek ve Diğerleri – Türkiye (35570/02 sayılı başvuru), 06 Ekim 2009, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.

28 *Sasonlu Ermeniler AİHM'e gidiyor*, Batman Çağdaş Daily, 09 Mart 2011. Erişim tarihi 13 Mart 2011, <http://batmancagdas.com/sasonlu-ermeniler-aihme-gidiyor.htm>

A) Yetkili mercilerle ilişkiler – ağır prosedürler

Dernekler Kanunu ve ilgili düzenleme, derneklerin birçok ağır usul gereklerini yerine getirmesini gerektirir ve bunları yerine getirmeyenler için para cezaları öngörür. Kanun ayrıca, Dernekler Masasına dernekleri ziyaret etme, hesaplarını, defterlerini, dosyalarını kontrol etme ve bazı şartları karşılamayan derneklere para cezasını verme kararı alma yetkisi de vermektedir. Kurul üyeleri Kanunu ihlal etmişse ve söz konusu ihlal için hapis cezası öngörülüyorsa kurul üyeleri aleyhine savcılığa da başvuruda bulunurlar. Uygulamada, kanun veya düzenlemelerde yer almayan prosedürler de derneklere uygulanabilmektedir. Örneğin, dernekler, ulusal kaynaklardan alınan bağışlar için gerekmemesine rağmen, yurt dışından bağış alındığında yetkili mercilere bildirimde bulunmak zorundadır.¹ Bazen Dernekler Masası yetkililerin ilgili vilayetteki bankalardan, kanuna göre derneklerin bankalara herhangi bir dokümantasyon sağlama yükümlülüğü olmamasına rağmen, derneklerin yurtdışından gönderilen paraları çekmeden önce Dernekler Masasına bildirimde bulduklarını ispatlamak için belge sunmalarını istediği belirtilmektedir.²

Derneklerin, tıpkı kar amacı güden kuruluşlar gibi standart mali ve güvenlik şartlarını yerine getirmeleri beklenmektedir ve bunlar da genellikle yeterli fon sıkıntısı yaşayan derneklerin mali külfetini arttırmaktadır. Lambda'dan bir gönüllü olan Fırat Söyle, bu mali külfetin, örgütlenme özgürlüğü hakkı ihlalini teşkil edecek kadar ağır olduğunu söylemektedir.³ Dernekler Masası'na yıllık mali ve faaliyet raporları sunmak zorundadırlar.⁴ Ayrıca, Dernekler Masası, bir derneğin mali hesaplarını kontrol etme yetkisine sahip olup bu yetki aşırı derecede kullanılabilir. Örneğin, Dernekler Masası, Helsinki Yurttaşlar Derneği'nden (HYD) 2007 yılında, biri 2001 yılında diğeri de 2003 yılında tamamlanmış iki proje ile ilgili belgeleri sunmasını istemiştir. Yetkililer dernekten altı yıl önce yapılan bağışların projenin amacı için kullanılıp kullanılmadığını göstermesini ve, bir projenin uygulanmasını kontrol etme özel yetkisine sahip olmamalarına rağmen proje mali raporunu sunmasını istemişlerdir.⁵

Devlet yetkilileri gücünün yaygın kullanımı birçok kuruluşça eleştirilmektedir. 2010 Türkiye İlerleme Raporunda Avrupa Komisyonu, sivil toplum kuruluşlarına karşı orantısız idari kontrol ve para cezaları ile ilgili endişelerini ifade etmiş ve "...Ayrıca,

1 5253 sayılı Kanunun 21. Maddesi.

2 HYD Genel Koordinatörü Emel Kurma ve HYD'de Proje Koordinatörü Ebru Uzpeder tarafından 17 Mayıs 2011'de verilen yazılı cevaplar.

3 Fırat Söyle tarafından verilen yazılı cevaplar, Mart 2011.

4 5253 sayılı Kanunun 19. Maddesi.

5 HYD Genel Koordinatörü Emel Kurma ve HYD'de Proje Koordinatörü Ebru Uzpeder tarafından 17 Mayıs 2011'de verilen yazılı cevaplar.

küçük veya orta ölçekte dernekler için fon toplama, kamu yararı statüsü elde etmek için istenen bürokratik zorunluluklar ve basitleştirilmiş kuralların eksikliği dernekler için daha uygun bir ortam sağlanmasını engellemektedir. Yabancı derneklere daha kısıtlayıcı düzenlemeler uygulanmaktadır. Genel olarak örgütlenme özgürlüğünün yasal çerçevesi büyük oranda AB standartlarına uygundur. Ancak dernekler yasal zorunlulukları yerine getirmede güçlüklerle karşılaşmaktadır ve bazı zorunluluklar orantısız kontrole tabidir” diye eklemiştir.⁶

Tüm derneklerde, 5 asil ve 5 yedek üyeden oluşan bir yönetim kurulu, 3 asil ve 3 yedek üyeden oluşan bir denetleme komitesi ve üyelerden oluşan bir genel konsey olmak zorundadır. Dernek kuruluşundan itibaren 6 ay içinde, ilk genel kurulunu yapıp tüm zorunlu organlarını teşkil etmek zorundadır. Kanuna göre yedi kişi bir dernek kurabiliyor olsa da pratikte, bir dernek 20’den fazla kişi tarafından yönetilebilmektedir. Dernekleri kendi kurumsal yapılarının oluşturulması ve kurum içi kontrol mekanizmasının şekillenmesi konusunda özerk değildir.

Tüm bu bürokratik zorunluluklar ve Dernekler Masası’nın yetkisi derneklerin günlük yaşamını zorlaştırmaktadır. Özellikle genç dernekler, tüm bu şartları yerine getirmekte güçlük yaşamaktadırlar. Ermeni Kültür ve Dayanışma Derneği kurul üyelerinden birisi, dernek kurmak için oluşturmaları gereken birçok organ olduğunu ve bu organların kurulmasında veya bu organların üyelerinin değiştirilmesinde herhangi bir esneklikleri olmadığını belirtmektedir. Çok basit işlemler için, örneğin bir mobilya satın alınması için bile, kurul olarak bir karar almak ve bu kararı dernek defterine kaydetmek zorunda olduklarını eklemektedir. Birçok belgeyi notere onaylattırmak zorundadırlar, hatta farklı noterlerce istenen belgeler bile değişiklik gösterebilmektedir. Dernekler Müdürlüğü web sitesi var ve kurallar ile ilgili bilgiler bu sitede verilmektedir. Bununla birlikte, bazen, daha fazla bilgi ve öneriye gereksinim olabilmektedir. Dernekler Masası, telefonda sorularını cevaplayacak bir kişi tahsis etmemektedir. Ayrıca, dernek üyeleri, prosedürler ile ilgili açıklama veya bilgiye her ihtiyaç duyduklarında Dernekler Masasına gitmek zorundadırlar, bu da bireylerin örgütlenme cesaretini kırabilmektedir.⁷ Kafkas Dernekler Federasyonu Genel Koordinatörü Cumhur Bal, benzer bir endişesini paylaşmakta ve bürokratik gerekliliklerin bazı kişilerin dernek yönetim kuruluna katılma cesaretini kırdığını belirtmektedir.⁸

Bürokratik zorunluluklar ve ilgili makamların yetkisi derneklerin, devlet için potansiyel bir tehlike olarak görüldüğünü ve devlet otoritelerince kontrol altında tutulmaları gerektiğini göstermektedir. Kendi üyeleri ve kendi iç kontrol mekanizmaları olmasına rağmen dernekler, devlet otoritelerinin geniş kontrolüne tabidirler. Hosrof Köletavitoğlu, bazı bürokratik zorunlulukların gerçekte derneklerin kontrol edilmesi mekanizmaları olduğu kanaatindedir. Bu uygulamaların, devletin derneklere güvenmediğini düşündüğünü

6 Avrupa Komisyonu, 2010 Türkiye İlerleme Raporu, sayfa.22

7 Ermeni Kültür ve Dayanışma Derneği yönetim kurulu üyesi ile mülakat, İstanbul 07 Mart 2011.

8 Kafkas Dernekleri Federasyonu Genel Koordinatörü Cumhur Bal ile mülakat, Ankara, 26 Şubat 2011.

belirtmektedir.⁹ Bazı ulusal insan hakları kuruluşlarının diğer konularla birlikte azınlık hakları ve ayrımcılık konularında çalışan temsilcileri de aynı görüşü paylaşmaktadırlar. İnsan Hakları Ortak Platformu Koordinatörü Feray Salman. Dernekler Masasının olması, bürokratik zorunluluklar ve Dernekler Masasına verilen yetkilerin, ceza mekanizmasına karşılık geldiğini ifade etmektedir.¹⁰ HYD Genel Koordinatörü Emel Kurma ve HYD Proje Koordinatörü Ebru Uzpeder, Dernekler Müdürlüğünü ve Vakıflar Genel Müdürlüğünü, örgütlenme özgürlüğü hakkının kullanılmasının önünde engel olarak görmekte ve Salman gibi, Dernekler Müdürlüğünün kapatılmasını tavsiye etmektedir.¹¹ Salman herhangi bir kuruluş veya şirket gibi, derneklerin yetkili mercilere vergi beyanında bulunduğunu ve hesaplarının mali merciler tarafından denetlenebildiğini veya kontrol edilebildiğini ifade etmektedir. Benzer şekilde sigorta-insan kaynakları ile ilgili yükümlülükler de Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından kontrol edilmektedir, dolayısıyla Dernekler Müdürlüğünün lağvedilmesi, derneklerin kontrolsüz kalmasına neden olmayacaktır.¹²

Elmas Arus, bir derneğin kuruluş ve yönetiminde ağır bürokratik zorunluluklar olduğunu ifade etmektedir. Kar amacı gütmeyen kuruluşlar olsalar bile, aldıkları bağışlar için KDV ve stopaj vergisi ödemek zorunda olduklarını ifade etmektedir. Bundan muaf olan ise sadece, ancak Bakanlar Kurulu kararı ile alınabilen kamu yararı statüsünde olan derneklendir ve kendileri gibi, derneklerin de mali olarak çok zayıf olduklarından, vergilerden muaf tutulmaları gerektiği görüşündedir.

Türkiye'deki bazı azınlık kuruluşları, yetkili mercilere verilen yetkilerin, dernekleri aleyhine ayrımcı bir şekilde kullanılabildiğine inanmaktadırlar. KAOS-GL'den Umut Güner, KAOS-GL'nin diğer derneklerle karşılaştırıldığında pek de iyi muamele görmediği kanaatindedir. Dernekler Masasının kanuna göre dernekleri ziyaret etme hakkına sahip olduğunu ifade etmektedir. Ancak birçok diğer derneğe hiç gidilmezken KAOS-GL'ye yılda bir kez geldiğini gözlemlemiştir. Dernekler Masası, bazı gerekleri yerine getirmemesi nedeniyle derneklere uyarı verme hakkına sahip olmasına rağmen, Dernekler Masasının para cezası vermeyi tercih ettiklerini, bunun da zaten kaynak sıkıntısı yaşayan derneklere mali külfet getirdiği görüşündedir.¹³

Eski Dernekler Kanunu, yurt dışındaki birey veya kuruluşlardan fon almak için İçişleri Bakanlığının önceden iznini gerektiriyordu.¹⁴ Yeni Dernekler Kanunu, bu durumu iyileştirmiş, artık dernekler önceden izne tabi olmadan yurtdışından fon alma hakkına sahiptirler. Ancak yerel düzeyde fon toplama için gerekme de yetkililere önceden bildirimde bulunmak zorundadırlar.¹⁵ Umut Güner, Dernekler Masasının derneklerin yurtdışından toplanan

9 Malatya Hayırsever Ermeniler Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı Hosrof Köletavitoğlu ile mülakat, İstanbul 08 Mart 2011.

10 İnsan Hakları Ortak Platformu Koordinatörü Feray Salman ile telefonda mülakat, 18 Mayıs 2011.

11 HYD Genel Koordinatörü Emel Kurma ve HYD'de Proje Koordinatörü Ebru Uzpeder tarafından 17 Mayıs 2011'de verilen yazılı cevaplar.

12 İnsan Hakları Ortak Platformu Koordinatörü Feray Salman ile telefonda mülakat, 18 Mayıs 2011.

13 Bir LGBTT kuruluşu olan KAOS-GL üyeleri Umut Güner ve Ali Erol ile mülakat, İstanbul, 13 Şubat 2011.

14 2908 sayılı Kanunun 60. Maddesi.

15 5253 sayılı Kanunun 21. Maddesi.

bağışları kontrol etme yetkisinin, derneklerin izlenmesi hatta kontrol edilmesi için bir araç olarak kullanıldığını belirtmektedir. Bu görüş, bazı azınlık kuruluşların temsilcilerince de kabul edilmektedir. Bildirimde bulunma yükümlülüğü, yabancı kuruluşlara güvensizlik sonucunda derneklerin devletçe kontrolü olarak görülmektedir. Bu bildirim verilmesinde gecikmeye düşülmesi veya bu bildirim hiç verilmemesi durumunda para cezası verilebilmektedir. Örneğin, zamanında bildirimde bulunmadığı için KAOS-GL'ye para cezası verilmiş ve bağış üç taksitte kendilerine gönderildiğinden aynı bağış için üç defa para cezası almışlardır.¹⁶

Derneklere getirilen yurtdışından bağış alınması ile ilgili önceden bildirimde bulunma yükümlülüğü, yetkili mercilerin derneklerin faaliyetlerini izlemelerine olanak tanımakta ve bu yetkiyi dernekleri rahatsız etmek veya taciz etmek için keyfi olarak kullanabilmektedirler. Siyasi ve sosyal sorunlar odaklı bir dernek Ermenistan-Türkiye ilişkileri ile ilgili bir projeyi uygulamak için yurtdışından bir bağış almıştır. Proje bilgilerini önceden bildirim olarak Dernekler Masasına göndermiştir. Bunun üzerine Dernekler Masası, derneği arayarak kurul üyelerini Dernekler Masasına davet etmiştir. Geldiklerinde Dernekler Masası Birim Başkanı, derneğe farklı konularda projeler uygulamasını tavsiye etmiş ve söz konusu konuda proje yürütmeye gerek olmadığını eklemiştir. Dernek, benzer konularda proje uygulama konusunda şimdi ihtiyatlı davranması gerektiğini düşünmektedir.¹⁷ İlgili dernek temsilcilerinin, yetkililerden başkaca müdahale gelmemesi için bu raporda kendi isimlerinin veya dernek isminin ifşa edilmesini istemediler.

Birçok aktivist, bağış alınması konusunda devletin yabancı ve yerli bireyler veya kuruluşlar arasında fark gözetmemesi gerektiği görüşündedir.¹⁸

B) Toplanma Özgürlüğü

Anayasanın 34. Maddesinin başlığı "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı" olup herkesin, önceden izin almadan, silahsız ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını teminat altına almaktadır. Anayasa'daki insan haklarının korunmasına ilişkin diğer hükümlere benzer olarak, bu hükmün ikinci paragrafı, bu hakkın kısıtlandırılması ile ilgili şartları içermektedir. Bu paragraf aşağıdaki gibidir: 'Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir.' Toplanma özgürlüğü hakkını düzenleyen ana mevzuat Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunudur. Bu Kanunun 3. Maddesi herkesin, önceden izin almaksızın, bu kanun hükümlerine göre silahsız ve saldırsız olarak kanunların suç saymadığı belirli amaçlarla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahip olduğunu ifade eder. Ancak toplantı planlama komitesinin, toplantının yapılacağı saatten en az 48 saat önce

¹⁶ Umut Güner ile mülakat.

¹⁷ Dernek başkanı ile mülakat, İstanbul 17 Haziran 2011.

¹⁸ Mehmedali Barış Beşli ile mülakat, İstanbul, 21 Şubat 2011.

mülki amire bildirimde bulunması gerekmektedir. Uygulamada, herkes önceden izin almaksızın gösteri yapma hakkını kullanabilse de, bazen polis 'bildirilmediği' şeklinde belirtme yerine 'izin verilmediği' gerekçesi ile gösterileri engellemektedir. 'İzin verilmeyen gösteri' ifadesinin kullanımı, bu gösterilerin kanun dışı olduğu şeklinde toplum içinde yanlış bir izlenime sebebiyet vermektedir.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 23. Maddesinde kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri listesine yer verilmektedir. Bu listede, önceden bildirim almaksızın düzenlenenler veya yüzlerini örten veya kanuna göre suç sayılan sloganlar atanların katıldığı toplantı ve gösteri yürüyüşleri yer almaktadır.

Bir yandan genel olarak bu hakkın kullanımında ilerleme bildirilirken, Kürt sorunu ile ilgili olarak ülkenin Güney doğusundaki gösteri yürüyüşlerinde aşırı polis şiddetinin kullanılması ile ilgili endişeler değişik organlarca ifade edilmektedir. Örneğin Avrupa Komisyonu, bu endişesini 2010 Türkiye İlerleme Raporu'nda¹⁹, ve ECRI de Türkiye ile ilgili 4. dönem raporunda ortaya koymuştur.²⁰

Terörle mücadele kanunları ile ilgili olarak ECRI, Ceza Kanunu 220. Maddesine göre, örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına hareket eden kişinin, örgüte üye olmak suçundan dolayı kovuşturulabileceğini bildirmektedir.²¹ Uygulamada bu hükme göre gösteri yürüyüşlerine sadece katılan insanlar terör suçlarıyla suçlanabiliyor. İHD Diyarbakır Şubesi Kurul üyesi ve Diyarbakır Barosu üyesi avukat Keziban Yılmaz, gösteri veya yürüyüş Türkiye'nin güney doğusunda oluyorsa -hatta Kürt sorunu ile ilgili olmayanlar bile- ve eğer gösteriler sırasında kanuna aykırı olduğu veya PKK ile ilgili olduğu addedilen sloganlar atılıyorsa, bu gösterilere katılanların Ceza Kanununun 220/6. Maddesi'ne göre terör örgütü adına cürüm işlemekle suçlandıklarını öne sürmektedir. Göstericilerin gösterideki rollerine ve fiile, söz konusu sloganı atıp atmadıklarına bakılmaz. Bu şahıslar, ayrıca Ceza Kanununun 220/6. Maddesini onaylayan Terörle Mücadele Kanunu 2/2 Maddesi ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu 28. Maddeye göre cezalandırılır. Bu hükümlere göre, göstericiler 9.5 yıldan fazla bir hapis cezası ile cezalandırılabilirler. Yılmaz, bu insanların çoğunun soruşturma ve duruşma süresi boyunca gözaltında kaldıklarını ve duruşmaların bazılarının yıllar sürebildiğini; bazı durumlarda gösteriye katılma kanıtı olmasa bile, bazı kişilere sadece polis tarafından tutulan tutuklama raporu esas alınarak ceza verildiğini de sözlerine eklemektedir. Yılmaz, sadece BDP tarafından düzenlenen gösterilere katılanlar değil aynı zamanda bölgedeki diğer gösterilere katılanların da bu durumla karşı karşıya kaldığını vurgulamaktadır. Örneğin, KCK davalarındaki bazı şüpheliler aleyhine düzenlenen iddianamelerde, yapım aşamasında olan ve tarihi Hasankeyf kentinin sular altında kalmasına neden olacak olan İlisu Barajı aleyhine protesto faaliyetlerinden söz edilmektedir.²²

Terörle Mücadele Kanununun 2/2. Maddesi 'Terör örgütüne mensup olmasa dahi örgüt adına

19 Avrupa Komisyonu, 2010 Türkiye İlerleme Raporu, sayfa 22

20 Ayrıca bakınız Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu Türkiye raporu, CRI (2011)5, yayın tarihi 8 Şubat 2011. Paragraf 116.

21 ECRI raporu paragraf 29, Ceza Kanunu 220/6 Maddesi şu şekildedir: "Örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleyen kişi, ayrıca örgüte üye olmak suçundan dolayı cezalandırılır."

22 İHD Diyarbakır Şubesi Yönetim Kurulu üyesi ve Diyarbakır Barosu üyesi Keziban Yılmaz ile mülakat, Diyarbakır, 12 Mayıs 2011.

Terörle Mücadele Kanununun 2/2. Maddesi 'Terör örgütüne mensup olmasa dahi örgüt adına suç işleyenler de terör suçlusuy sayılır ve örgüt mensupları gibi cezalandırılırlar.' hükmünü içermektedir. Bu hüküm gösterilere katılan çocukların Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu kapsamındaki cürümlere ilaveten terörist olarak da cezalandırılması ile sonuçlanmaktadır. Kasım 2010'da yaptığı çağrıda, Uluslararası Af Örgütü bu durumu eleştirerek "birçok çocuk, yetişkin gözaltı tesislerinde gözaltı kaydı tutulmadan ve çocukların avukat veya ailelerine erişimleri olmaksızın gözaltına alınmış" şeklinde ifade etmiştir. Birçok durumda, hüküm verildikten sonra çocuklar, birkaç ay ila bir yıl arasında süren duruşma öncesi gözaltı süreleri ile tutuklu kalmaya devam etmektedir. Gözaltı süresi boyunca bu çocuklar sıklıkla eğitim, sağlık imkanları ve boş zaman etkinlikleri imkanına sahip olmamışlardır. Birçok çocuk, gözaltı ve sonrasındaki tutukluluk sürecinde kötü muamele ve işkenceye maruz kaldıklarını bildirmektedir.²³ Bu çocukların duruşmaları, terör, devlet güvenlik ve organize suç davalarını görme yetkisine sahip, yetişkinler için Özel Ağır Ceza Mahkemelerinde görüldü.

Temmuz 2010'da Terörle Mücadele Kanunu ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda yapılan değişiklikler sayesinde, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununu ihlal eden çocuklar, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu uyarınca cezalandırmaya ilaveten Terörle Mücadele Kanunu 2/2. Maddesine göre cezalandırılmayacaktır. Yetişkinlere uygulanan kuralların aksine, Terörle Mücadele Kanunu kapsamındaki cezaların hiç biri yüzde 50 arttırılmayacak; ve 15 yaş ve üstündeki çocuklar Çocuk Mahkemelerinde yargılanmak zorundadır.²⁴

Her ne kadar bu değişiklikler insan hakları savunucularınca memnuniyetle karşılanmışsa da, çocuklar ve aynı zamanda yetişkinler hâlâ, yukarıda açıklandığı gibi bir gösteriye katılma nedeniyle terör örgütü adına suç işlemekten veya örgüt üyesi olmaktan Ceza Kanununa göre yargılanabilmektedir. Bir online haber ajansı olan BIANET'e göre, Şubat 2011'de, 55 çocuk Ceza Kanununun 220/6 ve 314/2. Maddelerine göre Çocuk Mahkemelerince tutuklanmıştır.²⁵ Ayrıca, çocuklar gösterilere katılmaktan Terörle Mücadele Kanunu uyarınca dava edilmemekte ancak diğer eylemler için bu kanuna göre cezalandırılabilirler. Terörle Mücadele Kanunundaki belirsiz ve genel tanımların hala değiştirilmesi gerekmektedir.

23 *Turkey: All Children Have Rights*, Uluslararası Af Örgütü, 19 Kasım 2010.

<http://www.amnesty.org/en/appeals-for-action/turkey-all-children-have-rights> on 15 May 2011 adresinden erişilebilir.

24 6008 sayılı Kanun, kabul tarihi 22 Temmuz 2010. 25 Temmuz 2010 tarih ve 27652 sayılı Resmi Gazetede yayınlandı.

25 'TMK Değişti, Bir Haftada 55 Çocuk Tutuklandı', BIANET, 23 Şubat 2011.

C) Derneklerin İfade Özgürlüğü ve faaliyetlerde Türkçe dışında dil kullanımı

LGBTT derneklerinin faaliyetlerini sınırlamak için kullanılan Yasalardan birisi Muzır Neşriyattan Koruma Yasasıdır.²⁶ KAOS-GL tarafından yayınlanan bir kitap ve bir dergiye bu kanunu ihlal ettiği gerekçesi ile el konuldu.²⁷

Dernek faaliyetlerinde Türkçe dışında dil kullanma yasağı, bu kanunda yapılan değişiklik ile kaldırıldı.²⁸ Bu değişiklikten sonra dernekler resmi yazışmalarda değil ama faaliyetlerinde herhangi bir dili kullanabilmektedirler. Bu, dernekler kanununda reform ile ilgili en önemli gelişmelerden birisi olarak bildirilmektedir. İnsan Hakları Derneği (İHD) eski genel başkanlarından Hüsnü Öndül, 1990 yılında delegelerinden birisinin İHD genel kurulunda Kürtçe konuşma yaptığını ve konuşmanın da başka bir delege tarafından Türkçe'ye çevrildiğini belirtmektedir. Her iki delege de derhal tutuklanmış ve sadece 'Kürtçe' dilini kullanmaktan dolayı altı ay hapse mahkum edilmişlerdir. Ancak, artık dernekler Türkçe dışında bir dil kullanmakta serbesttir.²⁹

Kürd-Der Başkanı Ahmet Aday da faaliyetlerinde Kürtçe dilini kullanmakta serbest olduklarını beyan etmektedir. Ancak Anayasada veya kanunda Türkçe dışında bir dil kullanımına ilişkin açık bir teminat olmadığını ve bunun da, güvende hissetmemelerine, iki dilli konferans programı, davetiye veya benzeri materyalden dolayı her an sınırlama veya soruşturma ile karşı karşıya kalma riski altında olmaktan dolayı kendilerini güvende hissetmediklerini de eklemektedir.³⁰

D) Üyelerin Güvenliği: Taciz, gözaltı, tutuklama

Dernek ve üyelerinin güvenliği konusunda da ilerleme sağlanmıştır. İHD, 1986 yılında insan hakları kuruluşu olarak kuruldu ve kuruluşundan bu yana faili meçhul cinayetler, kayıplar ve köy yıkımları dahil Kürtlere karşı yapılan insan hakları ihlallerini bildirmektedir. Hüsnü Öndül, bunun bedeli olarak, 2000'lerin başlarına kadar, İHD genel merkez ve şubelerinin polis baskınlarına uğradığını, bazı şubelerinin kapatıldığını (Diyarbakır şubesi üç yıl), üyelerin gözaltına alındığı tacize uğradığını ve hatta 22 tanesinin öldürüldüğünü ifade etti. İHD'nin eski genel başkanlarından Akın Birdal, 1998'de derneğin Ankara'daki enel merkezinde silahlı saldırıya uğradı.³¹ İHD genel merkezi Mayıs 2003'te polis baskınına uğradı. İHD üyelerine aramanın ihbar nedeniyle yapıldığı söylendi ve itham ile ilgili kendilerine hiç bir şey söylenmedi. Tüm belge ve klasörleri arandı ve bazılarına el konuldu. İHD üyelerinin hiç biri daha sonra sorgulanmadı veya bu soruşturmanın sonucu konusunda bilgilendirilmedi.³²

26 07 Temmuz 1927 tarih ve 627 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 1117 sayılı Kanun.

27 Bir LGBTT kuruluşu olan KAOS-GL üyeleri Umur Güner ve Ali Erol ile mülakat, İstanbul, 13 Şubat 2011.

28 4748 sayılı Kanun.

29 İnsan Hakları Derneği eski genel başkanlarından Hüsnü Öndül ile mülakat, Ankara, 18 Şubat 2011.

30 Kürd-Der Başkanı Ahmet Aday ile mülakat, Ankara, 18 Şubat 2011.

31 İnsan Hakları Derneği eski genel başkanlarından Hüsnü Öndül ile mülakat, Ankara, 18 Şubat 2011

32 İnsan Hakları Derneği eski genel başkanlarından Hüsnü Öndül ile telefonda mülakat. 17 Haziran 2011.

Azınlık haklarını savunan dernekler, 1980 askeri darbe öncesi ve sonrasında, bu tacizin dışında tutulmadı. Cumhur Bal, 1970'lerde Türkiye'de birçok Kafkas derneğinin kurulduğunu ve 1978'de birleşmelerinin görüşülmesine yönelik bir toplantı düzenlendiğini belirtmektedir. Toplantı çıkışında toplantıya katılanlara ateş açıldı. Katılanlardan birisi hayatını kaybetti. Bal 1980 askeri darbe öncesi ve sonrasında Kafkas derneklerinin birçok başkanının sadece Kafkas ve kültürleri ile ilgili faaliyetlerinden dolayı gözaltına alındığını veya tutuklandığını ifade etmektedir.³³

Durum bugün çok daha iyidir. Ancak azınlık haklarını savunan dernek üyelerinin tacizi hala devam etmektedir. Kürd-Der bunlardan biridir. Kürd-Der başkanı Ahmet Aday, ofislerinin hiç polis baskınına uğramadığını bildirmiştir. Ancak ofis civarında sivil polisler dolaşmakta ve bazen ziyaretçilerini takip etmekte, bu takip de üyeleri veya ziyaretçileri, özellikle kimliklerinin tespit edilmesini istemeyen üniversite öğrencilerini korkutmaktadır. Aday, sekreterlerinden birisinin ilk iki ay boyunca evine kadar tüm yol boyunca polis tarafından takip edildiğini ve söz konusu sekreter kendilerine tepkide bulduktan sonra ancak takibi durdurduklarını eklemiştir. Aday, kendisini sürekli emniyetsiz hissettiğini söyleyerek sözlerini tamamladı. Kendisi takip edilebilme ve bir saldırıya maruz kalabilme korkusu ile evine farklı yollardan gitmektedir.³⁴

Cumhur Bal, benzer endişeleri dile getirmektedir. Bal, bazı Kafkas derneklerine istihbarat memurlarının geldiğini ve kurul üyelerinin faaliyetleri konusunda gayri resmi olarak sorgulanmakta olduğunu ifade etmektedir. Kafkas derneklerinden birisinin başkanı, istihbarat servislerinin taciz ve baskılarından dolayı istifa etmiştir. Cumhur Bal dernek üyelerinin kendilerini baskı altında hissettiklerini belirtmektedir.³⁵

Ulusal insan hakları kuruluşları da faaliyetleri sırasında polis veya istihbarat görevlilerinden taciz görebilmektedirler. Sivil polis, HYD'nin düzenlediği "AB'ye Giriş Sürecinde Dil Hakları" adlı konferansa gizlice gitmiş, kameraları ile konferansı kaydetmiş ve ayrıca etkinliğe ev sahipliği yapan Üniversitenin yaptığı ses ve görüntü kayıtlarını almaya çalışmıştır.³⁶

İHD şube ve üyelerine yönelik tacizler farklı şekillerde olmaktadır. İHD Onur Kurulu üyesi Reyhan Yalçındağ, bazen ofis civarında dolaşan istihbarat görevlilerini gördüklerini belirtmektedir. Sessiz telefonlar ve bazen de tehditler almaktadırlar. Yalçındağ, telefon konuşmaları ve e-postalarının kanuna aykırı olarak dinlendiği ve izlendiği görüşündedir ve tüm bu müdahalelere sadece insan hakları mağdurlarının haklarını savundukları için maruz kaldıklarına inanmaktadır.³⁷ Hüsnü Öndül, sadece Kürtlerin insan hakları ihlallerini savundukları için geçmişte bölücü olarak fişlendiklerini belirtmektedir. 2010 yılında, 24 Nisan 1915 konulu bir etkinlik düzenlemiş ve Ermeni taraftarı olarak fişlenmişlerdir.³⁸

33 Kafkas Dernekleri Federasyonu Genel Koordinatörü Cumhur Bal ile mülakat, Ankara, 26 Şubat 2011.

34 Kürd-Der Başkanı Ahmet Aday ile mülakat, Ankara, 18 Şubat 2011

35 Cumhur Bal ile mülakat.

36 HYD Genel Koordinatörü Emel Kurma ve HYD'de Proje Koordinatörü Ebru Uzpeder tarafından 17 Mayıs 2011'de verilen yazılı cevaplar.

37 İHD Onur Kurulu üyesi Reyhan Yalçındağ ile mülakat, Diyarbakır, 11 Mayıs 2011.

38 Hüsnü Öndül ile mülakat.

Terörle Mücadele Kanununun genel tanımı ve Ceza Kanununun bazı hükümleri hala dernek üyelerinin yaptıkları faaliyetler nedeniyle soruşturılmaya maruz kalabilmeleri ile sonuçlanabilmektedir. Hüsnü Öndül, 1990'larda, olağanüstü bölge valiliklerine verilen yetki sayesinde İHD şubelerinin kapatıldığına işaret etmektedir. 2000'den itibaren, İHD şubelerinin başkan ve kurul üyeleri itham edilmiş ve edilmeye devam etmektedir, dolayısıyla örgütlenme özgürlüğünün ihlal şekli değişmiştir.³⁹ İHD Onur Kurulu üyesi Reyhan Yalçındağ, bu görüşü doğrulamakta ve örnek olarak bazı İHD üyeleri aleyhine açılan davaları vermektedir. Parlamento ve Kürt yanlısı Barış ve Demokrasi Partisi üyesi Selahattin Demirtaş Eylül 2010'da Ceza mahkemesince, İHD Diyarbakır Şube Başkanı iken yaptığı bir konuşmada bir terör örgütü propagandası yapmaktan hüküm giydi.⁴⁰ İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Göç-Der üyeleri, bazıları dernekleri adına yürütülen faaliyetleri nedeniyle dahil Kürdistan İşçi Partisinin (PKK) şehir yapılanması olduğu iddia edilen Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK) üyelikleri ile bağlantılı suçlamalar nedeniyle tutuklanmış ve cezalandırılmıştır. Bu durum, birçok ulusal ve uluslararası STK⁴¹ ve hatta Avrupa Komisyonu dahil bazı hükümetler arası organlar tarafından da eleştirilmiştir.⁴²

İHD Genel Başkan Yardımcısı ve İHD Diyarbakır Şubesi Başkanı Muharrem Erbey, İHD Diyarbakır Şubesi üyeleri Arslan Özdemir ve Roza Erdede ve İHD Siirt Şubesi Başkanı, Vetha Aydın KCK/PKK üyesi olduğu gerekçesi ile Aralık 2009'dan beri tutukludur. İHD Diyarbakır Şubesi 24 Aralık'ta Muharrem Erbey'in tutuklanması ile ilgili olarak baskına uğramış ve 16 Mart 2010'da da Siirt Şubesi aranmıştır. Polis, 24 Aralık 2010 günü sabaha karşı Muharrem Erbey'in evine baskın düzenlemiş ve Sayın Erbey evinin aranması sırasında avukatının hazır bulunması için avukatını aramak istemiş ancak talebi reddedilmiştir.⁴³ Erbey'in İHD Diyarbakır ofisindeki odasının aranması için de arama emri vardı. Reyhan Yalçındağ, bu arama emrine itiraz ettiklerini zira Sayın Erbey aleyhine herhangi bir suç isnadının, derneğin aranması hakkı vermediğini ve bu şekilde bir uygulamanın kanuna aykırı olacağını söylemektedir. Ancak tam tersine, arama emrinin kapsamı, tüm derneği kapsayacak şekilde genişletilmiştir.⁴⁴ 12 bilgisayarın hard diskleri, tüm CD, DVD, kitap, arşiv ve belgelere el konulmuş ve aylarca iade edilmemiştir. Bu da derneğin çalışması ve misyonunu olumsuz yönde etkilemiştir – el konulan belgeler arasında insan hakları ihlalleri mağdurlarınca yapılan birçok başvuru da yer almıştır. Sonuç olarak, dernek, örneğin, başvuruları AIHM'e bazı durumlarda belirtilen süre zarfında sunmada zamanında hareket edememiştir.⁴⁵

39 Hüsnü Öndül ile mülakat.

40 *Selahattin Demirtaş'a Hapis Cezası*, 28 Eylül 2010, Samanyolu Haber. Erişim adresi: http://www.samanyoluhaber.com/h_456217_bdp-genel-baskani-selahattin-demirtasa-10-ay-hapis-cezasi.html
Erişim tarihi: 11 Mayıs 2011

41 Bkz. *Turkey: Rights Defenders Arrested, New Crackdown on Kurdish Mayors and Activists*, 12 Ocak 2010 tarihli İnsan Hakları İzleme Örgütü basın bildirisi; Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu (FIDH) ve Dünya İşkence Karşıtı Örgütü (OMCT)'nin Türkiye'deki Yetkililere 24 Şubat 2011 tarihli Ortak Açık Mektubu.

42 Avrupa Komisyonu, 2010 Türkiye İlerleme Raporu, sayfa 35

43 Muharrem Erbey'in vekili Hayrettin Güzel ile mülakat, Diyarbakır, 10 Mayıs 2011.

44 İHD Onur Kurulu üyesi Reyhan Yalçındağ ile mülakat, Diyarbakır, 11 Mayıs 2011.

45 Aynısı.

Cumhuriyet savcısının sorgulaması sırasında Sayın Erbey'e Demokratik Toplum Kongresi'nin (DTK) Anayasa ile ilgili faaliyetlerine PKK üyelerini temsilen avukat olarak katılıp katılmadığı, Kürtçe TV kanalı olan Roj TV'de yaptığı konuşmalar ve bazı basın bildirimleri ile ilgili sorular sorulmuştur. 36 saat boyunca sorgulanmış ve bu süre boyunca bir şey yemesine veya uyumasına izin verilmemiştir.⁴⁶ Soruşturma 'gizli' olduğu gerekçesi ile ne Sayın Erbey ne de avukatları Sayın Erbey'e isnat edilen suçlar konusunda bilgilendirilmiştir. İddianamesi tutuklanmasından 1,5 yıl sonra Haziran 2010'da açıklanmıştır. 2007 yılından beri gizli bir soruşturmanın yürütüldüğü ve bir yıldan fazla bir süre boyunca Sayın Erbey'in telefon görüşmeleri ve e-postalarının dinlenip, izlendiği ortaya çıkmıştır. Sayın Erbey, Türk Ceza Kanununun 314/2. Maddesine göre silahlı örgüte üye olmakla itham edilmektedir. İddianame, kendisinin İHD Diyarbakır Şubesi Başkanı olarak yaptığı birçok faaliyeti içermektedir, örneğin, Diyarbakır'da DTK tarafından düzenlenen Anayasa çalıştayına ve İtalya'da Kürt sinema günlerine katılma, Belçika, İsveç ve İngiltere parlamentolarında Kürtçe ile ilgili konuşmalar yapmak gibi.⁴⁷ Sonraki faaliyetler için, KCK'nin dış ilişkiler ekibi üyesi olduğu iddia edilmektedir. Ancak, Hayrettin Güzel, Erbey'in bu gezi ve faaliyetlere İHD Diyarbakır Şubesi Başkanı olarak katıldığını belirtmektedir. Ancak iddianamede, faaliyetlerin, silahlı örgüt için yapıldığı iddia edilmektedir.⁴⁸ İddianame de Türkiye'nin güney doğusunda yaşanan insan hakları ihlalleri konusunda Kuzey Irak'taki bir Radyo istasyonuna ve Roj TV'ye verdiği mülakatlar da yer almaktadır. İddianame, ilginç bir şekilde, aleyhine bir dava açılmamış olsa bile, 1999 ve 2003'te "izin verilmeyen" toplantı ve gösterilere katılma nedenli gözaltına alınmasından da söz etmektedir. Hayrettin Güzel, Sayın Erbey'in, bu gözaltıların ilgili olduğu dönemde İHD Diyarbakır Şubesi Genel Sekreteri olduğunu hatırlatmaktadır.⁴⁹

46 İHD Onur Kurulu üyesi Reyhan Yalçındağ ile mülakat, Diyarbakır, 11 Mayıs 2011.

47 İHD Diyarbakır Şubesi, Mazlumder Diyarbakır Şubesi, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Mavi Terazi Hukukçular Girişimi basın bildirisi, 22 Ocak 2010, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1892&Itemid=211 adresinde görülebilir, erişim tarihi 06 Mart 2011.

48 Muharrem Erbey'in vekili Hayrettin Güzel ile mülakat, Diyarbakır, 10 Mayıs 2011.

49 Muharrem Erbey'in vekili Hayrettin Güzel ile mülakat, Diyarbakır, 10 Mayıs 2011.

Sayın Erbey'e, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşler Kanunu uyarınca da suç isnadında bulunulmuştur.⁵⁰ İddianamede yedi olaydan söz edilmekte ve kendisine, gözlemci olarak katıldığı ikisinden suç isnat edilmektedir. Bunlardan birisi, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kuzey Irak'taki PKK üyelerine karşı yaptığı operasyonun protesto edilmesi için yapılan basın bildirisidir. İddianamede belirtilen diğer olaylar arasında, KCK gözaltılarını protesto etmek için yapılan basın açıklamaları bulunmaktadır. Sayın Erbey'e iki olay nedeniyle suç isnat edilmektedir ve iki kere 3 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılabilir.

Diyarbakır'da başlayan duruşmada Sayın Erbey ve tüm diğer şüpheliler, ana dilleri olduğundan savunmalarını Kürtçe yapmak istemişlerdir. Ancak Mahkeme taleplerini ret etmiştir.

Benzer şekilde Diyarbakır Göçder Genel Sekreterine Ceza Kanununun 314-1 Maddesi uyarınca yasadışı bir örgütü yönetmek suçu isnat edilmektedir. İddianamede belirtilen iddia edilen cürümlerden birisi, yabancı ziyaretçiler grubunun boşaltılan bir köye götürülmesidir. Dernek Başkanı Muzaffer Özdemir, ziyaret düzenlemenin, derneğin ana hedeflerinden birisi göç ettirme konusunda farkındalığın artırılması olduğundan, derneğin bir faaliyeti olduğunu ifade etmektedir.⁵¹

E) Ayrımcı Muamele

Anayasanın 10. Maddesi, herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olmasını ve devlet organları ve idare makamların bütün işlemlerinde ve kamu hizmetlerinin tüm türleri ile ilgili olarak kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorunda olduklarını teminat altına alır. Anayasa hükmüne paralel olarak Devlet Memurları Kanunu, devlet memurlarının dil, cinsiyet, ırk, siyasi görüş, felsefi inanç, din ve mezheplerine bakmaksızın ayırım yapmadan görevlerini yapmalarını gerektirir.⁵² Kamu ve özel sektörde yapılan ayrımcılığı yasaklayan veya ayırım mağdurları için etkin çözüm yolu sağlayan kapsamlı herhangi bir kanun yoktur. Yukarıdaki kanuna rağmen, dernekler bazen ayrımcılıkla karşı karşıya kalabilmektedir. Ahmet Aday, 15 Mayıs gününün, Kürtçe dil bayramı olarak kutlanmakta olduğunu, böyle bir etkinlikte etkinlik için Selim Sırrı Tarcan Spor Salonunu kullanmak için Ankara Gençlik ve Spor Müdürlüğüne başvurduklarını belirtmektedir. Yetkililer bu talebi önce kabul etmişler ve dernekten kendilerine bir dilekçe göndermelerini istemişlerdir. Organizatörün Kürd-Der olduğunu gördüklerinde, salonun o gün için dolu olduğunu söylemişlerdir. Uzun müzakerelerden sonra yetkililer, salonu kiralayabilecekleri ama Kürd-Der'e neredeyse 30.000 TL'ye mal olacağını bildirmişlerdir. Kürd-Der bu ücreti ödeyemediğinden, 15 Mayıs etkinliğini spor salonunda düzenleyememişlerdir. Aday, Çankaya Belediyesi'nden Ahmet Taner Kışlalı Spor Salonunu istediklerinde de benzer bir şey

50 6 Ekim 1983 kabul tarihli, 8 Ekim 1983 tarih ve 18185 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2911 sayılı kanun madde 28/1.

51 Diyarbakır Göçder Başkanı Muzaffer Özdemir ile telefonla mülakat, 02 Mayıs 2011.

52 Madde 7. 657 sayılı Kanun, kabul tarihi 14 Temmuz 1965, 23 Temmuz 1965 tarih ve 12056 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Kanun.

yaşadıklarını belirtmektedir.⁵³ Aday, kimliklerinden dolayı, kiralamak için bir ofis bulmakta bile güçlük yaşadıklarını eklemektedir.

Kazım Genç, Alevi Bektaşî Federasyonunun, Avrupa'da bir Alevi kuruluşu tarafından uygulanan bir projede ortak olmaya davet edildiğini ama İçişleri Bakanlığınca onaylanmadığını ve bu Federasyon yerine Alevi olmayan ulusal bir STK'nın ortak olduğunu belirtmektedir. Genç, bunun, yetkililer alevi federasyonunun yurtdışında bir alevi taraf ile faaliyette bulunmasını istemediklerinden ortaya çıktığı görüşündedir.⁵⁴

İnsan hakları kuruluşları ve aynı zamanda azınlık hakları STK'ları için özel şirket veya şahıslardan ofis kiralamak sorun olabilmektedir. Herhangi bir kuruluş, bir apartmanda bir ofis kiralamak için tüm apartman sakinlerinin onayını almak zorundadır. Ekim 2010'da kurulan Ermeni Kültür ve Dayanışma Derneği'nin kurul üye lerinden biri, 'Ermeni kuruluşu' olduklarından bu onayı almalarının sorun olacağını düşündüklerini belirtmektedir. Aynı şekilde, ticari bir binada bir odalık ofis kiralamışlardır. Lambda gönüllüsü Fırat Söyle, hiç kimsenin bir LGBTT kuruluşuna mülkünü kiralamak istemediğinden kiralayacak bir yer bulmada güçlük çektiklerini belirtmektedir.⁵⁵

Elmas Arus, insanların derneklere ofis kiraya verme konusunda endişe duyduklarını ve durumun Roman STK'lar için daha da kötü olduğu görüşündedir. Sadece dernek olduklarından dolayı ofis bulmada güçlkle karşılaştıklarını belirtmiştir. Arus, birçok itirazdan sonra, bildikleri birilerinden küçük bir yer kiralayabildiklerini belirtti.⁵⁶

Bu yaşananlara rağmen, gerçek kişi veya kuruluşlar olsun ayrımcılık mağdurları için özel olarak sağlanan hiçbir yasal mekanizma yoktur.

F) Gayri-Müslim vakıflarının mülkiyet hakları

Anayasanın 10. Maddesince teminat altına alınan kanun önünde eşitlik ilkesine ve Türkiye'nin gayri Müslim vatandaşlarının kendi hayır, dini ve sosyal kurumlarını kurma ve yönetme hakkını taahhüt eden Lozan Antlaşmasının 39. Maddesi⁵⁷ ve 40. Maddesine⁵⁸ rağmen, gayri-Müslim vakıflar 1960'lardan beri mülk edinme ve idaresi açısından eşit

53 Kürd-Der Başkanı Ahmet Aday ile mülakat, Ankara, 18 Şubat 2011.

54 Kazım Genç ile mülakat.

55 Fırat Söyle tarafından verilen yazılı cevaplar, Mart 2011.

56 Elmas Arus ile mülakat.

57 Lozan Antlaşması 39. Maddesi: 'Gayri Müslim azınlıklara ait Türk vatandaşları Müslümanlar ile aynı medeni ve siyasi haklardan yararlanırlar. Türkiye'de yaşayanların tümü, din ayrımı olmaksızın kanun önünde eşittir...'

58 146 Lozan Antlaşması Madde 40 "Müslüman olmayan azınlıklara mensup olan Türk vatandaşları, hem hukuk bakımından hem de uygulamada diğer Türk vatandaşlarına uygulanan aynı muamele ve aynı güvencelerden (garantilerden) yararlanacaklardır. Bunlar özellikle giderleri kendilerine ait olmak üzere her türlü hayır kurumuyla, dinsel ya da sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer öğretim ve eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dini ayinleri serbestçe yapmak konularında eşit hakka sahip olacaklardır."

olmayan şekilde muameleye maruz kalmıştır. 1935'te kabul edilen Vakıflar Kanunu, tüm vakıfların resmi olarak tescil edilmelerini ve sahip oldukları mal bildiriminde bulunmalarını gerektiriyordu; gayri-Müslim vakıfları, tıpkı diğerlerinin yaptığı gibi bu şartı yerine getirmişlerdir.⁵⁹ 1960'larda, Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), '1936 Beyannameleri' olarak bilinen bu beyannamelerin gayri-Müslim vakıflarının kuruluş tüzüklerini oluşturduğunu belirtmiştir. Bu beyannameler vakıfların ilave mal edinme kapasitesini açık olarak ifade etmiyordu ve bunun sonucu olarak da bu vakıflar 1936'dan sonra mal edinme hakkına sahip olmadılar. Bunun bir sonucu olarak, gayri-Müslim vakıflarının 1936'dan sonra iktisap edilen birçok taşınmaz malına devlet el koydu. 1974 yılında, Yargıtay Genel Kurulu 'Türk olmayanlar tarafından kurulan tüzel kişilerin 1936'dan sonra mülk edinme haklarının olmadığı' şeklinde ayrımcı bir karar almıştır.⁶⁰ Bunun üzerine, VGM, gayri-Müslim Vakıflarının 1936'dan sonra iktisap edilen tapularının iptali için davalar da açtı. Mahkemeler bu malların eski sahiplerine iade edilmesine karar verdi. Davaların çoğunda, malların önceki sahipleri artık hayatta değildi ve varislerinin de olmadığı durumda mallar Hazine'ye veya Milli Emlak'a devredildi.⁶¹

Gayri-Müslim vakıflar ile ilgili bir diğer ana sorun, VGM'nin asıl amacı için kullanılmadığı iddiası ile veya yasal olarak oluşturulmuş kurulu olmayan vakıfların kontrolünü üzerine alma yetkisi idi. VGM, bu tür vakıfların mallarına da el koyuyordu.

Türkiye'nin AB'ye katılacak aday ülke olarak kabul edilmesinden sonra ülke hukukunu AB hukuku ile uyumlu hale getirmek için Türkiye parlamentosu birçok reform paketi çıkarmıştır. 2002'de kabul edilen reform kanunu ile Dernekler Kanunu değiştirildi ve gayri-Müslim vakıflarının Bakanlar Kurulu iznine tabi olarak mülk edinme hakkını teminat altına almıştır.⁶² Bu kanun aynı zamanda vakıfların *de facto* olarak kontrollerinde bulunan malları tescil etmek için başvurma imkanı da sağlamıştır. 2003 yılında çıkarılan bir diğer kanun, gayri-Müslim vakıfların mal edinmeleri için VGM iznini gerektirmiştir.⁶³ 2003 yılında çıkarılan düzenleme mal tescili için birçok ağır bürokratik zorunluluk getirmiş ve yeni mevzuat 1974'ten sonra devlet kurumları veya üçüncü taraflarca devralınan malların tescilini teminat altına almamıştır.⁶⁴

2008 yılında yürürlüğe giren yeni Vakıflar Kanunu, gayri-Müslim vakıflara 1936 Beyannamesinde yer alan mallarını şayet hâlâ söz konusu vakfın tasarrufunda ise tescil ettirmek üzere başvurabilme imkanı sağlamıştır.⁶⁵ Aynı zamanda, bu vakıfların 1936'dan sonra bu vakıflara bağışlanan veya bu vakıflarca satın alınan malların ve aynı zamanda

59 13 Haziran 1935 tarih ve 3027 sayılı resmi gazetede yayınlanan, 5 Haziran 1935 kabul tarihli 2762 sayılı Kanun.

60 Yargıtay Genel Kurulu, Tarih 8 Mayıs 1974, No: E. 1971/2-820, K. 1974/505.

61 Kurban, D ve Hatemi, K., *The Story of an Alien(ation): Real Estate Ownership Problems of non-Muslim Foundations and Communities in Turkey*, TESEV, Mart 2009. s. 15.

62 4771 sayılı 3 Ağustos 2002 kabul tarihli Kanun Madde 4.

63 4778 sayılı 2 Ocak 2003 kabul tarihli Kanun Madde 3.

64 Kaya, Nurcan and Baldwin, Clive, *Minorities in Turkey: Submission to the European Union and the Government of Turkey*, sayfa.29.

65 20 Şubat 2008'de kabul edilen 5737 sayılı Kanun geçici madde 7.

sembolik veya sahte isimler altında tescilli malları VGM veya Hazine'den geri isteme imkanı da sağlamıştır. Vakıflara, taşınmaz malların tapularını almak için başvuruda bulunmaları için on sekiz aylık bir süre tanınmıştır. Kanun aynı zamanda, VGM'nin en yüksek organı olan Vakıflar Konseyi'ne gayri-Müslim vakıflardan birer temsilci atanmasına imkan tanımaktadır. Bu memnun edici gelişmelere rağmen, bu yeni Kanun, üçüncü şahıslara veya diğer devlet organlarına geçen veya bağışlayanlara iade edilen mülk için bir çözüm getirmediğinden dolayı ilk günden itibaren eleştirilmiştir.⁶⁶ Ayrıca, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri⁶⁷, AIHM⁶⁸ ve Avrupa Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu (ECRI)⁶⁹ dahil birçok insan hakları organı bu kanunun etkililiğini sorgulamıştır.

Avrupa Komisyonunun 2010 Türkiye İlerleme Raporunda verilen rakamlara göre, 107 vakıf tarafından toplam 1,410 başvuru olmuştur. Raporun yayınlandığı tarihte 131 olumlu karar verilmiş, 347 başvuru reddedilmiş ve 150 talep, davayı Vakıflar Konseyi'ne götürmeye gerek olmaksızın karşılanmıştır.⁷⁰

Dini cemaatlerin Türkiye'de tüzel kişilikleri yoktur ve mülk edinebilmek için vakıf kurmak zorundadırlar. Yeni Vakıflar Kanunu, Medeni Kanuna göre yeni vakıfların kurulmasına imkan tanımaktadır. Ancak Medeni Kanununun 101/4. maddesi belli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulmasını yasaklar, yani uygulamada yeni dini vakıf kurulmasına imkan tanımamaktadır.

66 Bakınız diğerlerinin arasında, son döneme ait bir rapor: *Müslüman Olmayanlar Azınlıklar Raporu-2011* Kirkor Döşemeciya, Yervant Özuzun, Murat Bebiroğlu, Şubat 2011. Erişim adresi: <http://hyetert.blogspot.com/2011/02/musluman-olmayan-azinliklar-raporu-2011.html> Erişim tarihi: 08 Mayıs 2011.

67 Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg'in 28 Haziran-3 Temmuz 2009 tarihinde Türkiye'ye yaptığı ziyaret sonrasında hazırladığı rapor, Bölüm IV.

68 *Samatya Surp Kevork Ermeni Kilisesi, Mektebi ve Mezarlığı Vakfı Yönetim Kurulu - Türkiye*, başvuru no. 1480/03, 16 Aralık 2008 tarihli karar.

69 ECRI Dördüncü İzleme Dönemi Türkiye Raporu. 8 Şubat 2011 tarihinde yayınlandı. Paragraf: 84-88

70 9 Kasım 2010 tarihinde yayınlanan Avrupa Komisyonu, 2010 Türkiye İlerleme Raporu, sayfa 30-31.

Örgütlenme hakkı, 1980 askeri darbesinden sonra diğer birçok hak gibi neredeyse tamamen askıya alınmıştı. Resmi rakamlara göre, askeri darbeden sonra 23.677 dernek kapatılmıştır.¹ Anayasa (1982’de kabul edildi) ve askeri darbeden sonra kabul edilen tüm kanunlar, sivil toplumu kontrol edecek ve tüm özgürlükleri sınırlayacak şekilde tasarlanmıştır. 1983 yılında kabul edilen Dernekler Kanunu, Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak; dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayrılığına dayanılarak nitelikleri Anayasada belirtilen Türkiye Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek veya ortadan kaldırmak; Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde, ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek veya Türk dilinden veya kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek ve yaymak amaçlı dernekler... vs. gibi ‘yasaklı derneklerin’ uzun bir listesini içeriyordu.² Bu uzun yasaklı dernekler listesi 2000 başlarına kadar yürürlükte kalmaya devam etmiş ve azınlıkların hakları amaçlı veya azınlık haklarını savunan derneklere karşı pratikte kullanılmıştır. 2000’lere kadar Kürt sorunu ile ilgili derneklerin faaliyetlerinin durdurulması veya kapatılması yaygındı. İnsan Hakları Derneğinin birçok şubesinin faaliyetleri durduruldu, ikisinin faaliyetlerinin durdurulması 3 yıl sürdü.

Azınlık gruplarınca kurulan dernekler, baskı ve kapatılma politikası dışında kalmamışlardır. Çerkezlerce kurulan birçok dernek, darbeden sonra kapatılmış ve birçoğu da korkudan üyelerinin kararı ile kapatılmıştır. Kafkas dernekleri yeniden kurulmaya 1980’lerin ortasında başladı.³

Bugün durum farklıdır. Eski kanun, bir derneğin faaliyetlerini durdurma konusunda valiliklere geniş yetki veriyordu. Şu anki kanun farklıdır ve bir derneğin faaliyetlerinin durdurulması nadirdir. Hüsnü Öndül, bu ilerlemeyi teyit ediyor ancak 2000’lerden bu yana dernekler üzerindeki baskının şube başkanının dava edilmesi şeklinde görülmekte olduğunu belirtmektedir. İHD Diyarbakır Şubesi Başkanı Muharrem Erbey, 2009 yılında KCK’ye üye olduğu gerekçesi ile tutuklandı ancak Hüsnü Öndül, iddianamede KCK ile ilgili belirtilen eylemlerinin, aslında Erbey’in dernek adına yürüttüğü yasal faaliyetler olduğunu vurgulamaktadır.

Anayasa, Dernekler Kanunu veya diğer bir yasaı ihlal ettikleri gerekçesi ile derneklerin faaliyetleri herhangi bir anda durdurulabilir veya dernekler kapatılabilir. Anayasa, ‘Dernek kurma hürriyeti ancak, milli güvenlik, kamu düzeninin korunması, suç

1 ‘İşte rakamlarla 12 Eylül’, Sabah Gazetesi, 12 Eylül 2010. giriş tarihi 01 Mart 2011, http://www.sabah.com.tr/Gundem/2010/09/12/30_yil_once_sabah_postal_ile_uyandik

2 2908 sayılı Kanun Madde 5.

3 Cumhuriyet Bal ile mülakat.

işlenmesinin önlenmesi, genel ahlak, genel sağlığın korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir.' şeklinde bir hüküm içermektedir. Anayasa 'Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, millî güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, bir merci, kanunla, derneği faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu merciin kararı, yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idarî karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.'" ifadesine de yer verir.

Birinci fıkra hükmü, silahlı kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarına ve görevlerinin gerektirdiği ölçüde devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilmesine engel değildir.

Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır.' şeklinde hüküm içermektedir.

Bugün uygulamalarda dernekler iki ayrı aşamada kapatılma ile karşı karşıya kalmaktadır: Yeni kurulan bir derneğin tescilinden hemen sonra ve tescil edildikten sonra herhangi bir tarihte.

A) Bir derneğin tescilden hemen sonra Lağvedilmesi

Yeni kurulan derneğin tüzük ve belgelerini aldıktan sonra Dernekler Masası, dernek kurucularından eksik belgeleri vermelerini ve Anayasa veya Dernekler Kanununa aykırı hükümler içeriyorsa dernek tüzüğünü değiştirmelerini isteyebilir. Bir dernek, gerekli belgeleri vermez veya tüzük değişikliğini yapmazsa, Dernekler Müdürlüğü cumhuriyet savcılığına başvurarak derneğin feshi için soruşturma açılmasını isteyebilir.⁴ Dolayısıyla, bir derneğin kurulması için mercilerin önceden izni gerekmesi bile, merciler, Anayasa ve ulusal hukukta belirtilen gerekçelerle derneklerin kurulmasından hemen sonra kapatılması talebi ile mahkemeye başvurabilir.

LGBTT kuruluşları, kurulduktan hemen sonra sistematik olarak kapatılma riski ile karşı karşıya kalmaktadır. İlk LGBTT kuruluşu olan KAOS-GL 2005 yılında Ankara'da kuruldu. Belgelerini Ankara Dernekler Masasına sunduktan sonra Dernekler Masası, KAOS-GL'nin kamu ahlakına aykırı olduğu gerekçesi ile derneğin feshi için soruşturma başlatması talebi ile cumhuriyet savcılığına başvurmuştur. Cumhuriyet savcılığı, kapatılmaları için dava açmaya gerek olmadığına karar vermiştir.⁵ KAOS ile ilgili karar emsal olsa da, KAOS-GL'den sonra kurulan LGBTT kuruluşları da benzer süreçle karşı karşıya kalmış, hatta Lambda yerel mahkemenin kararı ile kapatılma ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, Dernekler Masası kararı ile adli merci kararları arasında hiçbir tutarlık olmadığını göstermektedir.

Bursa'da kurulan Gökkuşluğu Derneği ve Ankara'da kurulan Pembe Yaşam Derneği, kurulmalarından hemen sonra benzeri bir durumla karşı karşıya kalmışlardır. Cumhuriyet

4 25772 sayı ve 31 Mart 2005 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan Dernekler Yönetmeliği Madde 6.

5 Bir LGBTT kuruluşu olan KAOS-GL üyeleri Umut Güner ve Ali Erol ile mülakat, İstanbul, 13 Şubat 2011.

savcılıklarına kapatılmaları için başvuruda bulunulmuş, cumhuriyet savcılıkları KAOS-GL tüzüğü ve KAOS-GL aleyhine yapılan başvuru ile ilgili Ankara Cumhuriyet Savcılığının verdiği kararı inceledikten sonra kapatılmaları için dava açmaya gerek olmadığına karar vermişlerdir. Ancak Lambda'nın yaşadığı durum farklıdır. İstanbul Cumhuriyet Savcılığı, Lambda'nın amaçlarının Türk ahlâk ve aile yapısına aykırı olduğu ve 'Lambda' ifadesinin yabancı bir isim olduğu gerekçesi ile kapatılması için mahkemeye başvurmuştur. Yerel mahkeme kapatılmasına hükmetmiştir. Ancak Yargıtay, hiçbir derneğin eşcinselliği teşvik edemeyeceği uyarısında bulunurken, kararı bozmuştur. Yerel mahkeme Nisan 2009'da tekrar aynı yönde karar vermiştir.⁶

İzmir Siyah Pembe Üçgen Derneği de kapatılma davası ile karşı karşıya kalmıştır. İzmir Valiliğinin başvurusu üzerine, derneğin amaçlarının ahlâka aykırı olduğu gerekçesi ile derneğin kuruluşundan 60 gün sonra kapatılması için dava açılmış ve bu işlem usul kuralları ihlalini teşkil etmektedir. Derneğin usul kurallarına uyulmadığı gerekçesi ile davanın reddi talebi kabul edilmedi. Duruşmalar sırasında, cumhuriyet savcısının önüne gelen bir dernek kurarsa, anarşi olur'dediği bildirilmiştir.⁷ Mahkeme, LGBTT'lerin tıpkı diğer bireylerin olduğu gibi örgütlenme özgürlükleri olduğu gerekçesi ile davayı reddetmiştir.⁸

Muhtemelen en olumlu gelişme, kuruluş aşamasında kapatılma riski ile karşılaşmayan İstanbul LGBTT Dayanışma Derneğinin kuruluşu olmuştur.⁹

LGBTT kuruluşlarının kapatılmasına ilişkin cumhuriyet savcılıklarına yapılan başvurular ve açılan davalar, sonuçta derneklerin kapatılması ile sonuçlanmasa da örgütlenme özgürlüğü hakkını sınırlamaktadır. Bu durum, Avrupa Komisyonu tarafından eleştirilmiştir.¹⁰ Bu tür davalar, potansiyel olarak LGBTT kuruluşlarının çalışmasını ve aynı zamanda LGBTT'lerin haklarını savunmak isteyen diğer örgütlerin çalışmasını da etkileyebilir. Azınlık derneklerinden birisinin kurul üyelerinden biri, derneklerinin tüzüğünü hazırlarken, LGBTT'lerin haklarını savunmayı amaçlarından biri olarak yazmayı planladıklarını belirtmektedir. Ancak kapatılma davası açılmasına neden olabileceğinden korktuklarından uygulamada amaçları bu yönde de olsa tüzükten bunu çıkarmışlardır.¹¹

Azınlık dili veya kültürünü tanıtmak için kurulan bazı STK'ların yaşadıkları benzer olabilmektedir. Kürt Demokrasi Kültür ve Dayanışma Derneği, Kürd-Der 2004 yılında kuruldu. Ankara Dernekler Masası Kürd-Der'in tüzüğü kendilerine verildiğinde, 'Kürtlerin bireysel ve toplu haklarını elde etmeye yönelik faaliyetlerde bulunma ve bu tür faaliyetlere katkıda

6 30 Nisan 2009'da Lambda tarafından yayınlanan basın bildirisi, 14 Şubat 2011'de <http://www.lambdaistanbul.org/php/main.php?menuID=5&altMenuID=5&icerikID=7138> adresinden ulaşılan metin.

7 Bir LGBTT kuruluşu olan KAOS-GL üyeleri Umut Güner ve Ali Erol ile mülakat, İstanbul, 13 Şubat 2011.

8 Uzunoğlu, Sarphan, 'Siyah Pembe Üçgen'den Sivil ve Özgür Bir Topluma Giriş Dersi', BIANET, 30 Nisan 2010

9 Bir LGBTT kuruluşu olan KAOS-GL üyeleri Umut Güner ve Ali Erol ile mülakat, İstanbul, 13 Şubat 2011.

10 Avrupa Komisyonu, 2010 Türkiye İlerleme Raporu, sayfa. 22.

11 Bir derneğin yönetim kurulu üyesi ile mülakat, İstanbul, 7 Mart 2011.

bulunma' ifadesini çıkarması için kuruculara tebliğde bulunmuştur. Kürd-Der bu talebi kabul etmemiş ve bu da Kürd-Der'in kapatılması için dava açılması talebi ile cumhuriyet savcılığına başvuru ile sonuçlanmıştır. Sonunda Kürd-Der tüzüğünü biraz değiştirmiş ve bu değişiklik de başvurunun geri çekilmesini sağlamıştır.¹² Kürd-Der Başkanı Ahmet Aday, AB müzakereleri başladığından 2004 yılının önemli bir dönem olduğu inancındadır, Bu nedenle, yetkililer derneklere daha iyi ve dikkatli – Kürd-Der'in kapatılması başvurusunun ret edilmesi gerekçelerinden biri- muamele ediyorlardı.¹³

Bir başka çarpıcı örnek, 2004 yılında kurulan Cemevleri Yapımı Çankaya Derneğinin 'Cemevlerinin yapımı' ve 'Alevi inancının korunması' ifadelerinin tüzükten çıkarılması gerektiği gerekçesi ile kapatılması için açılan davadır. Dernekten tüzüğünü değiştirmesi istenmiştir. Dernek tüzüğünü değiştirmeyi reddettiğinde de kapatma davası açılmış ve dava halen devam etmektedir. Bu davada derneği temsil eden avukat Kazım Genç, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mahkemeye görüş bildirdiğini, bu görüşünde Aleviliğin İslam içinde olduğunu ve Cemevlerinin ibadet yeri olarak tanımlanamayacağını bildirdiğini belirtmektedir. Genç, Türkiye'de herhangi bir sorunla karşılaşmadan faaliyet gösteren 20.000'in üzerinde cami yapım derneği olduğunu, ancak kendilerine karşı açık olarak ayrımcılık yapıldığını belirtmektedir.¹⁴ Genç, bu tür sorunların kanundan değil daha ziyade kanun uygulayıcıların zihniyetinden kaynaklandığı görüşündedir. Kanunda tüm inançlardan insanlara örgütlenme özgürlüğünü taahhüt eden bir hüküm olsaydı, bu tür kapatılma davaları ve yetkililerin bu tür baskılarının engellenebileceğini ileri sürmektedir.

Üniversitelerdeki öğrenci kulüpleri ile ilgili olarak, bugün bile, birçok üniversitenin LGBTT kulüplerinin kurulmasına ilişkin başvuruları reddettiği bildirilmektedir. Bazı üniversiteler, LGBTT'ler ile ilgili etkinlik düzenleyen öğrenciler aleyhine disiplin soruşturmaları bile açmaktadır. Örneğin, KAOS-GL, Akdeniz Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin homofobi ile mücadele etkinlikleri düzenleyen öğrenciler hakkında disiplin soruşturması başlattıklarını bildirmektedir.¹⁵

12 Kürd-Der kurucu Başkanı İhsan Güler ile telefonda mülakat, 26 Nisan 2011.

13 Kürd-Der Başkanı Ahmet Aday ile mülakat, Ankara, 18 Şubat 2011.

14 Alevi-Bektaş Federasyonu eski Genel Sekreteri Av. Kazım Genç ile mülakat, Ankara 25 Şubat 2011.

15 Bir LGBTT kuruluşu olan KAOS-GL üyeleri Umud Güner ve Ali Erol ile mülakat, İstanbul, 13 Şubat 2011.

B) Herhangi bir anda bir derneğin feshi veya faaliyetlerinin durdurulması

Dernekler, yukarıda belirtilen anayasal hükme göre kapatılabilir.

Kasım 2008'de, Düşünce Özgürlüğü ve Eğitim Hakkı Derneği olan Özgür-Der eğitim kurumlarında inanç ve kimliklerine uygun olmayan 'tören ve anma programlarına' katılmaya karşı bir kampanya başlatmıştır.¹⁶ Bu kampanya, 2009 yılında anayasal ilkelerin ihlali gerekçesi ile derneğin kapatılması için yasal işlem başlatılmasına yol açmıştır.¹⁷ Sonunda Fatih 2. Asliye Ceza Mahkemesi davayı 2010'da ret etmiştir.¹⁸

Derneklerin kurul üyelerinin münferit (yani dernek ile ilgili olmayan) faaliyetleri veya dernek üyelerinin aleyhine uygulamadaki münferit eylemleri nedeniyle başlatılan ceza soruşturmaları, kanunda hiçbir temeli olmamasına rağmen derneğin kapatılması yasal işlemine neden olabilmektedir. Kanun açısından bir dernek bir kurul üyesinin özel eylemi nedeniyle suçlanamaz. Ancak, yurtlarından çıkarılan Kürtler ve göçmenlerin haklarını savunan bir STK olan Diyarbakır Göç-Der'in kurul üyelerinden birisinin derneği bölücü faaliyetler için kullandığı gerekçesi ile kapatılması kararı Nisan 2011'de kesinleşmiştir. Diyarbakır Göç-Der Başkanı Muzaffer Özdemir dernek yönetim kurulu üyelerinden birisinin yasadışı bir örgüte üyelikten hüküm giydiğini belirtmektedir. Yönetim kurulu üyelerinin geri kalanı aynı eylem nedeniyle soruşturmadan geçmiş ve beraat etmişlerdir. Söz konusu yönetim kurulu üyesinin eyleminin dernek adına yapıldığı gerekçesi ile derneğin kapatılması için cumhuriyet savcılığınca yapılan başvuru 2008'de Asliye Hukuk Mahkemesince ret edilmiştir. Savcılığın Yargıtay'da temyiz davası onaylanmış ve sonrasında Asliye Hukuk Mahkemesi Yargıtay'ın görüşü doğrultusunda derneğin kapatılması lehinde karar vermiştir.¹⁹ Yönetim kurulu üyeleri bu karar aleyhine temyize gitmiştir. Ancak Nisan 2011'de başvuru ret edilmiştir. Sayın Özdemir, hüküm giyen kişi dışındaki tüm yönetim kurulu üyelerinin yönetim kurulunun, dolayısıyla derneğin yönetim kurulu üyelerinden birisinin hüküm giymesine neden olan eylemde yer almadığını gösteren şekilde ceza mahkemesinden beraat ettiğinin altını çizmektedir. Bu kurul üyelerini beraat ettiren karar, dernek ile suçlu bulunan yönetim kurulu üyesinin eylemi arasında hiçbir ilişki olmadığına dair kanıt olarak görülmesi gerekmektedir. Asliye Hukuk Mahkemesi ilk kararında aynı görüşte olmuştur. Sayın Özdemir, eğer dernek tüzüğü yasak bir amaç içermiyorsa ve eğer dernek adına böyle bir eylemde bulunulmuyorsa, derneğin yönetim kurulu üyelerinden birisinin kişisel fiilinden dolayı cezalandırılmaması gerektiği eleştirisinde bulunmaktadır.²⁰

16 *Resmi Törenleri Boykot Çağrısı*, http://www.haksozhaber.net/news_detail.php?id=5505 erişim tarihi 4 Mayıs 2011.

17 *Valilikten Özgür-Der'in Kapatılması için Dava*, http://www.haksozhaber.net/news_detail.php?id=6887, Erişim tarihi 4 Mayıs 2011.

18 Avrupa Komisyonu, 2010 Türkiye İlerleme Raporu, sayfa. 22. Erişim linki: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf on 06 March 2011.

19 Avrupa Komisyonu derneğin kapatılma kararına değinmiştir. Avrupa Komisyonu, 2010 Türkiye İlerleme Raporu, sayfa, 22.

20 Diyarbakır Göçder Başkanı Muzaffer Özdemir ile telefonla mülakat, 02 Mayıs 2011.

İHD Onur Kurulu üyesi Reyhan Yalçındağ, geçmişte kapatılmaya ilişkin prosedürlerin şubeleri aleyhine sıklıkla kullanıldığını belirtmektedir. Bugün ise dernek üyeleri veya şubelerinin yönetim kurulu üyeleri cezalandırılmaktadır.²¹

Bir kapatılma davası halen devam ederken, derneklerin bir banka hesabı açamayacakları, bir vergi numarası alamayacakları ve şubeler açamayacakları kaydedilmelidir. Dolayısıyla bu süreçte dernek uygun şekilde faaliyet gösteremez. Ayrıca, bu tür davalar üyelerinde stres ve korkuya neden olur ve bireylerin diğerleri ile dernek kurması, örgüt kurmasını veya bu şekildeki derneklere üye olma cesaretini kırmaktadır.

KAOS-GL'den Umut Güner ve Ali Erol, cinsel kimlikleri nedeniyle bu bürokratik ve yasal sorunlarla karşı karşıya kaldıkları görüşündedirler. Bugün bile, bir LGBTT kuruluşunun emniyetli olduğu hissini taşımadıklarını zira kendilerini, ayrımcılığa karşı açık olarak koruyan hiçbir kanun olmadığını ve Türkiye'de geçerli zihniyetin hala var olduklarını inkar ettiğini ekliyorlar. Güner ve Erol, LGBTT kuruluşlarının kapatılmasına ilişkin soruşturma ve resmi işlemlerin, kendilerini baskı altına almak için kullanıldığını ve bu soruşturma ve işlemlerin örgütlenme özgürlüğü haklarının ihlalini teşkil ettiği inancındadırlar.²²

21 İHD Onur Kurulu üyesi Reyhan Yalçındağ ile mülakat, Diyarbakır, 11 Mayıs 2011.

22 Bir LGBTT kuruluşu olan KAOS-GL üyeleri Umut Güner ve Ali Erol ile mülakat, İstanbul, 13 Şubat 2011.

SONUÇ

İnsan hakları standartlarının uluslararası ve Avrupa insan hakları standartlarına uygun hale getirmek için Türkiye parlamentosu çeşitli kanunlar çıkarmıştır. Örgütlenme özgürlüğü, kanun ile ve uygulamada önemli ölçüde geliştirilmiş özgürlüklerden biridir. Dernekler Kanunundaki değişiklikler, yani, derneklerin azınlık kültürlerini tanıtmaya, resmi olmayan faaliyetlerinde Türkçe dışında dilleri kullanmalarını teşvik eden derneklerin kurulmasına, federasyonların oluşturulmasına izin veren ve uluslararası örgütler ile işbirliği yapmasına ve yurtdışından fon elde etme izin veren dernek amaçlarındaki bazı kısıtlamaların kaldırılması, genel olarak ve azınlıkların örgütlenme özgürlüğünü kullanmalarına katkı sağlayan önemli gelişmelerdir. Bu değişiklikler, azınlık gruplarına ve LGBTT haklarını savunan gruplara dernek kurma ve birbirleri ile işbirliği yapma imkanı tanımıştır. Gayri Müslim vakıfların mülk edinmelerine ve el konulan mallarının bazılarını talep etmelerine imkanı tanıyan Dernekler Kanunundaki değişiklikler, bu özgürlüğün kullanımında eşitliğin temin edilmesine yönelik alınan adımlardır.

Mülakatlar, derneklerin azınlık sorunları konusunda farkındalık sağlamada önemli bir rol oynadıklarını göstermektedir. Ayrıca, mülakatların gösterdiği bir diğer nokta ise derneklerin, üyelerin haklarının savunulması ve azınlık kültürlerinin korunmasında bir araç olduğudur. Mülakatlar ayrıca, genel olarak valiliklerde bulunan Dernekler Masası ile ilişkilerin geliştiğini de göstermektedir. Bazı azınlıklar, açık olarak, kamu görevlilerinin olumlu görüşleri ve dernek kurma ve idaresi ile ilgili yol gösterildiğini açık olarak ifade etmektedirler. Dernek ofis baskınları, üyelerin taciz ve hapse atılması 1990'larla karşılaştırıldığında azalmıştır. İfade özgürlüğü alanındaki gelişmeler, derneklerin hareket alanında daha fazla yer açmıştır.

Ancak uluslararası standartlarının karşılanması içi kat edilmesi gereken mesafe daha bir hayli uzundur. Türk mercileri, dernekleri kontrol altında tutulması gereken, hala devletin birliğine yönelik potansiyel tehlike yerleri olarak görmektedirler. Dernek ve vakıflara gösterilen muamele devletin bazı azınlıkları veya bazı azınlık haklarını kabul etmeme politikasını yansıtmaktadır. Azınlık toplulukları, hak ve çıkarlarını korumak için vakıf kuramazlar. Bir dernek, şayet dini grup devlet tarafından tanınmayan bir grupsa ibadet yeri açmayı amaçladığı gerekçesi ile bile kapatılma ile karşı karşıya kalabilir. Benzer olarak bir dernek, LGBTT'lerin haklarını korumayı amaçlamaktan dolayı kapatılma ile karşı karşıya kalabilmektedir. Yetkili merciler, hala farklı şekillerde de olsa, örgütlenme özgürlüğü hakkına müdahale etmektedir. Kanundaki kısıtlamalar hala geniş şekilde yorumlanmaktadır. Kanunun uygulanması, yerden yere farklılık gösterebilmektedir. Birçok uluslararası kuruma, Türkiye'de temsilcilik veya şube açmasına izin verilirken bazılarının bu yöndeki talepleri, tatminkar ve yasal açıklama verilmeksizin reddedilebilmektedir. Valiliklerin kararları arasında hiçbir tutarlılık yoktur. Bazı azınlıklar hala yargının tarafsızlığından endişe duymakta ve reformların istikrarından kaygı duymaktadır. Ne Anayasa ne de iç hukuk, etnik köken ve cinsel yönelim temelinde bir ayrımcılığı yasaklar. Ayrımcılığı tanımlayan ve yasaklayan veya dernekler dahil ayrımcılık mağdurlarına yasal ve idari çözüm sağlayan herhangi bir ayrımcılıkla mücadele kanunu yoktur. Gayri-Müslim vakıfların el konulan mallarını talep etme ile ilgili sorunları henüz tam olarak çözümlenmemiştir.

Dernekler Masasının derneklere gelme ve dosyalarını kontrol etme ve para cezası verme yetkisi aşırı derecede kullanılmaktadır, siyasi ve sosyal konularda faaliyet gösteren bir dernek, Dernekler Masası'nın 'onaylamadığı' bir projeyi uygulamaktan dolayı bile 'kibarca' uyarılabilir. Bazı azınlık dernek üyeleri, istihbarat yetkililerince gayri resmi olarak ve dolayısıyla kanuna aykırı olarak sorgulanmakta veya polis veya istihbarat tarafından farklı şekilde taciz edilmektedir. Bazıları tutuklanmakta, dernek adına yaptıkları yasal faaliyetlerden dolayı terörle mücadele hükümlerine göre cezalandırılmaktadır.

Dernekler, yurtdışından yardım alma ile ilgili yetkililere önceden bildirimde bulunmada gecikme dahil çok basit usul kurallarının ihlali için bile ağır para cezalarına maruz kalmaktadır. Kar amacı güden kuruluşlar ile aynı esasta olmak üzere bu para cezaları ve vergiler ve ulusal sigortanın ödenmesi, mali olarak zayıf olan derneklere, ağır mali külfet getirmektedir.

Gösterilere katılanlar özellikle Türkiye'nin güneydoğusunda yapılan yani Kürt sorunu ile ilgili gösterilere katılanlar polis şiddetine maruz kalmaktadır. Bir gösteriye katılmak bile, çocuklar dahil, uzun hapis cezası ile sonuçlanabilmektedir.

Birçok LGBTT, etnik veya dini azınlık dernekleri hala kendilerini emniyette hissetmemektedir. Tersine her an kapatılma davası ile karşı karşıya kalma tehdidi altında hissetmektedirler.

Hükümet tarafından başlatılan demokratik açılım, bu grupların örgütlenme özgürlüğünü geliştirmek için de bir fırsat olabilirdi. Kanundaki bazı hükümler değiştirilmeyi gerektirmektedir ancak kanundaki değişiklikler tek başına yeterli olmayacaktır. Türkiye'de insan hakları ve özgürlüklerinin korunması ile ilgili genel sorunlardan birisi, hukuk reformlarının uygulanmasıdır. Polis, savcı, hakim ve kamu görevlileri dahil kanun uygulayıcılar, yeni kanunları uygulamakta ve hak ve özgürlüklerin korunması lehine yorumlamakta isteksiz olabilmektedirler. Bu nedenle, devlet politikasındaki değişikliklerin açıklanması ve bu kişilere bu konuda eğitim verilmesi hukuk reformlarının olumlu şekilde uygulanmasını etkileyebilir. Görüşmeler, azınlık grupları ile hükümet arasında diyalogu teşvik etmeye yönelik resmi toplantılar şeklinde Başbakanın konuşmasının kamu görevlilerinin görüş ve davranışlarını etkileyebileceği ve kanun reformlarının uygulanmasına katkı sağlayabileceğini göstermektedir.

Haziran 2011'deki yeni parlamentonun seçilmesini müteakiben hazırlanması olası yeni anayasa, devletin hak ve özgürlüklere yaklaşımının değişmesinde tarihi bir rol oynayabilir. Yeni anayasa ve hükümet, devletin ana görevlerinden birisinin tüm vatandaşlarına eşit şekilde hak ve özgürlükleri taahhüt etmek ve bu hakların korunmasını temin etmek için gerektiğinde gerekli tedbirleri almak olduğunu gösterebilir. Bu mesaj yayıldıkça kanun uygulayıcı organlar dahil herkesin zihniyeti insan hakları ve özgürlükleri lehine değişecektir.

TAVSİYELER

Türkiye Hükümetine Tavsiyeler

- Türkiye, azınlık hakları ile ilgili olarak uluslararası antlaşmaları onaylarken koyduğu çekinceleri kaldırmalıdır.
- Türkiye yeni anayasasında azınlıklar tanımını uluslararası standartlara paralel olarak genişletmeli ve eşit şekilde, azınlıklara insan hak ve özgürlüklerini açık olarak taahhüt etmelidir.
- Yeni anayasa, diğerleri ile birlikte, ulusal köken, cinsel yönelim, etnik köken, ırk, renk, din, mezhep ve dil temelinde ayrımcılığı açık olarak yasaklamalı ve devlet'e eşitliğin temini için gerektiğinde geçici olumlu tedbirleri alma yükümlülüğü getirmelidir.
- Ayrımcılığı tanımlayan –örgütlenme özgürlüğü hakkının kullanılması bağlamında olanlar dahil- kapsamlı bir ayrımcılıkla mücadele kanunu ve etkin çözüm yolları kabul edilmelidir. Yukarıda belirtilenler temelinde, dernekler arasında ayrımcılık yapan kamu görevlileri eylemlerinin hesabını vermelidirler.
- Dernekler Kanununa, özellikle azınlıkların ve dezavantajlı grupların korunmasının önemini belirtirken herkese örgütlenme özgürlüğü hakkını garanti eden bir hüküm eklenmelidir.
- Medeni Kanununun 101/4. maddesi, özellikle azınlık grupları olmak üzere belli toplulukların üyelerini destekleyen vakıfların kurulmasına imkan tanıyacak şekilde değiştirilmelidir.
- Vakıflar Kanunu, gayri-Müslim vakıfların el konulan ve/veya üçüncü taraflara satılan mallarının iadesini veya tazminat ödenmesi talebinde bulunabilmelerine imkan sağlayacak şekilde değiştirilmelidir.
- Terörle Mücadele Kanununun 2/2. Maddesi ve Ceza Kanunu 220/6. Maddesi şahısların gösterilere katıldıkları için Terörle Mücadele Kanunu hükümlerine göre cezalandırılmamalarını temin edecek şekilde değiştirilmelidir.
- Dernekler Müdürlüğü'nün yetkisi standart mali kontrollerle sınırlandırılmalıdır.
- Bir dernek kurma ve idaresine ilişkin ağır bürokratik şartlar minimize edilmelidir.
- Devlet organları, yurtdışından yardım alınması ile ilgili aşırı kontrolden geri durmalıdır.
- Derneklere eşit muamele edilmelidir. İnsan hakları dernekleri, kamu yararı statüsüne sahip dernekler ile aynı şekilde vergi muafiyetinden yararlanabilmelidir.

- Polis memurları, savcı, hakim ve Dernekler Müdürlüğü ve illerdeki Dernekler Birimlerinde (mevcut durumda) çalışan kamu yetkilileri dahil kanun uygulayıcılar örgütlenme özgürlüğü hakkı ve meşru sınırlamalar konusunda eğitim almalıdırlar.
- Mevcut durum için, Dernekler Masasının personelinin bir kısmı derneklere rehberlik etmeleri için özel olarak eğitimden geçirilmelidir. Derneklerle diyalogun temini için Dernekle Masası bünyesinde özel bir birim kurulmalıdır.

AB ve AB aday devletlerine Tavsiyeler

- AB, azınlıklar ve LGBTT'lerin haklarını savunan gruplarca örgütlenme özgürlüğü hakkının kullanılmasına daha fazla dikkat etmelidir.
- AB, Türkiye ilerleme raporlarında bu derneklerin sorunlarına yer vermelidir.
- AB, Türkiye mercileri ile üye devletlerde edinilen deneyimleri paylaşmalı ve kanun reformları ve uygulamaları konusunda rehberlik etmelidir.
- AB, Türkiye mercilerine, kanun uygulayıcılar için eğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanmasında yardım edebilir.
- AB, özellikle genç ve yeni olanlar ile LGBTT haklarını teşvik için kurulanlar olmak üzere azınlık derneklerini güçlendirmek için fon programları tasarlamalıdır.
- Aday devletler, Türkiye'deki durumu izlemeli, ülkelerinde kazanılan deneyimi Türkiye'deki yetkililerle paylaşmalı ve kanun reformlarının geliştirilmesi ve uygulanmasında rehberlik etmelidir.

EMHRN - Türkiye'de Azınlık Haklarını Savunan Grupların Örgütlenme Özgürlüğü

EURO-MEDITERRANEAN HUMAN RIGHTS NETWORK
RÉSEAU EURO-MÉDITERRANÉEN DES DROITS DE L'HOMME
الشبكة الأوروبية - المتوسطية لحقوق الإنسان

Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Ağı
Vestergade 16 - 1456 Copenhagen K - Danimarka
Tel: + 45 32 64 17 00 - Faks: + 45 32 64 17 02
E-posta: info@euromedrights.net
Website: <http://www.euromedrights.org>

© Telif Hakkı 2011 Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Ağı